

TARTU ÜLIKOOL
Sotsiaalteaduste valdkond
Ühiskonnateaduste instituut
Ajakirjanduse ja kommunikatsiooni õppekava

Kathleen Loss

Mitteverbaalne kommunikatsioon kui poliitikute tööriist “Esimese stuudio” debattide näitel

Bakalaureusetöö

Juhendaja: Brit Laak, MA

Tartu 2025

Sisukord

Sissejuhatus	3
1. Teoreetilised ja empiirilised lähtekohad	5
1.1. Prokseemika.....	5
1.2. Kineesika.....	6
1.3. Parakeel, okuleesika, taktilne kommunikatsioon.....	7
1.4. Televisiooni eripärad.....	7
1.5. Eneseesitlus.....	9
1.6. Välimus: stiil ja värvid.....	10
2. Uurimisküsimused	18
3. Meetod ja valim	19
3.1. Andmekogumismeetod.....	19
3.2. Andmeanalüüsimeetod.....	19
3.3. Valim.....	20
3.4. Meetodikriitika.....	22
4. Tulemused	23
4.1. Valimisse kuulunud poliitikute koondprofiilid.....	23
5. Järeldused ja diskussioon	31
5.1. Järeldused.....	31
5.2. Kodeerimise refleksioon.....	38
5.3. Diskussioon.....	39
Kokkuvõte	42
Summary.....	44
Kasutatud allikad	46
Lisad	55

Sissejuhatus

Ralph Waldo Emerson on öelnud, et kui silmad ütlevad üht ja keel teist, toetub arukas inimene esimesele keelele. Mitteverbaalsel kommunikatsioonil on vestluste tõlgendamise juures oluline roll. Albert Mehrabiani uurimuste kohaselt antakse vaid seitse protsenti tähendusest edasi sõnades – ülejäänud 38 ja 55 protsenti edastatakse mitteverbaalselt (Mehrabian, 2008). Poliitiliste debattide juures tasub seega jälgida ka mitteverbaalset suhtlust – prokseemikat, kineesikat, parakeelt ja eneseesitlust – mitte toetuda pelgalt kuulmismeelele. Mitteverbaalse kommunikatsiooni analüüs võimaldab mõista, milliseid väljendusvahendeid kasutavad poliitikud enda kohalolu kehtestamiseks “Esimese stuudio” suurtel parlamendidebattidel ning millised võtted aitavad kaasa positiivse eetose loomisele.

“Hamletis” sõnab Polonius, et riietus teeb mehe. Mõeldes Eesti poliitikutele, kerkivad silme ette esmajärjekorras neist koloriitsemad: saatesse “Kolmeraudne” valges kampsunis saabuv Kristen Michal, brändiriietesse rüütatud Kristiina Ojuland ning Evelin Ilves käsikäes kunagiste rõivaskandaalidega. Pole kahtlustki, et silmapaistev riietus söövitab poliitiku pikkadeks aastateks ühiskondlikku mällu. Riietusel võib olla poliitiku mainele ka vastupidine efekt: 2024. aasta aprillikuus võeti pihtide vahele toonane Ühendkuningriigi peaminister Rishi Sunak, kes kandis videointervjuus Adidas Samba ketse ja põlvpükse. Püüdluses käia ajaga kaasas sai ta hoopis häbimärgistamise osaliseks (Adu, 2024).

Arvukad näited tõendavad, et poliitikute stilistilised valikud avalikel ülesastumistel mõjutavad oluliselt valijate taju. Eestimaa pinnal tegutsevaid poliitikuid jälgivad kümned tuhanded silmapaarid iga nädal teleri vahendusel päevakajalises intervjuusaates “Esimene stuudio”. Lisaks poliitikute kõnepunktidele ja välimusele ilmneb telesaates nende kohta veel üks kõnekas tahk – kuidas kehtestavad poliitikud enda kohalolu, kui nad seda parasjagu sõnades ei tee?

Poliitikute ideed võivad olla mis tahes revolutsioonilised, ent selleks, et jõuda nendega massideni, tuleb mõelda lisaks öeldule ka enda väljendusviisile – poliitikute kehakeel peab olema harmoonias nende sõnadega (Van Edwards, 2013).

Käesolevast bakalaureusetööst võib kasu olla poliitikutele, valijatele ja poliitilise kommunikatsiooni uurijatele, andes lugejale suunised, mida enda mitteverbaalse käitumise juures jälgida ning kuidas riietuda, et esile tuleks olulisim ehk sõnum. Bakalaureusetöö eesmärk on anda ülevaade mitteverbaalse kommunikatsiooni võtetest, mida poliitikud kasutavad enda kohalolu kehtestamisel “Esimese stuudio” debattides. Bakalaureusetöös esitan

esmalt teoreetilised ja empiirilised lähtekohad, seejärel annan ülevaate valimist, meetodist ja metodikriitikast, esitlen kvalitatiivse sisuanalüüsi tarvis tehtud koodipuud ja valimit ning toon välja tulemused, järeldused ning diskussiooni.

1. Teoreetilised ja empiirilised lähtekohad

Mitteverbaalse kommunikatsiooni rolli on poliitilises sfääris uurinud näiteks O. Pietsukh, C. Mölders, N. Van Quaquebeke, M. P. Paladino, C. Boussalis, T. G. Coan, M. R. Holman ja S. Mülle. Poliitikute välimusele on enda töödes tähelepanu pööranud B. L. J. Kaczmarek, M. Stencel ja teised.

Mitteverbaalse kommunikatsiooni modaalsused

Mitteverbaalne kommunikatsioon jaguneb laias laastus paralingvistikaks (*paralinguistics*), kineesikaks (*kinesics*), okuleesikaks (*oculesics*), taktiliseks kommunikatsiooniks (*tactile communication*) ja prokseemikaks (*proxemics*). Käesolevas töös keskendun peamiselt prokseemikale, parakeelele ja kineesikale.

1.1. Prokseemika

Prokseemika mõiste võttis kasutusele antropoloog E.T. Hall, kes määratleb seda kui mitteverbaalse käitumise ruumilist dimensiooni (Hall, 1990). Lihtsustades võib prokseemikat defineerida kui teadusharu sellest, kuidas inimesed kasutavad füüsilist ruumi suhtlemisel teistega. Prokseemika on võimalik jaotada kolme kategooriasse: ruum, vahemaa ning käitumis- ja tajuviisid.

Hall liigitab inimeste vahelise vahemaa nelja kategooriasse: intiimruum (0-46 sentimeetrit), isiklik ruum (46-122 sentimeetrit), sotsiaalne ruum (122-366 sentimeetrit) ning avalik ruum (üle 366 sentimeetri) (Hall, 1990). Intiimruumi lubatakse tavaliselt pereliikmed ja romantiline kaaslane, isiklikku ruumi lähedasemad sõbrad. Sotsiaalses ruumis leiab aset igapäevane suhtlus ning avalik ruum on mõeldud kõigile. E.T. Halli teooria kohaselt oleneb inimeste vaheline distant ka kultuurist: kontaktkultuurides on inimesed lähestikku koos ning puudutavad üksteist sagedamini kui mittekontaktkultuurides (Hall ja Hall, 1990). Seega tuleb prokseemikat analüüsides alati võtta arvesse analüüsitavate inimeste kultuurset tausta.

Poliitilises sfääris peetakse prokseemikat kui mitteverbaalse kommunikatsiooni ruumilise orientatsiooni ja staatuse määramise vahendit näiteks Suurbritannia parlamendidebattide aluseks, mis näitab parlamendiliikmete hierarhilisi rolle ja nende staatust debatis (Pietsukh, 2021). Käesolevas töös analüüsitakse “Esimese stuudio” suurte parlamendidebattide prokseemikat, võttes arvesse kehtestust ruumis, positsiooni ja ruumikasutust.

1.2. Kineesika

Kineesikale kui teadusharule pani aluse antropoloog Ray Birdwhistell, kes kirjeldas seda kui kehaliigutuste kommunikatsiooni (Lenz ja Hettlage, 2022). Kineesika alla kuuluvad lisaks keha hoiakule ja suunale ka žestid ja näoilmed.

Žestid jagunevad kolmeks: adapterid, embleemid ja illustraatorid (Andersen, 1999). Adapterid on puudutuskäitumised ja liigutused, mis viitavad sisemistele seisunditele, näiteks erutusele või ärevusele. Adapterid võivad olla suunatud iseendale, objektidele või teistele inimestele. Klassikalistes sotsiaalsetes olukordades kasutatakse adaptereid ebamugavustundest, ärevusest või üldisest kontrolli puudumise tundest ümbritseva keskkonna üle (Hans ja Hans, 2015). Näiteks võib adapteriks lugeda pastaka klõpsutamist kontrolltöö ajal või poliitilise debati ajal küüntega vastu lauda klõbistamist.

Embleemid on žestid, millel on konkreetne kokkulepitud tähendus, kuid need erinevad viipekeelest. Näiteks võib embleemiks pidada rahu märgiks üles tõstetud kahte sõrme või meeldimist sümboliseerivat pöialt. Illustraatorid on levinuim žestitüüp, mida kasutatakse verbaalse sõnumi ilmestamiseks (Felt ja Packer, 2023). Mõne eseme kirjeldamisel võib näiteks viidata kätega selle kujule või suurusele. Erinevalt embleemidest pole illustraatoritel eraldiseisvalt tähendust ja neid kasutatakse alateadlikumalt kui embleeme (Felt ja Packer, 2023).

Kineesika analüüsimine võimaldab mõista, kuidas poliitikud kasutavad oma keha, et toetada verbaalseid sõnumeid ja luua publikuga emotsionaalset sidet. Näoilmed, kehahoiakud ja žestid aitavad esile tuua emotsioone, näiteks siirust või empaatiat (Felt ja Packer, 2023).

1.3. Parakeel, okuleesika, taktilne kommunikatsioon

Parakeel hõlmab mitteverbaalse kommunikatsiooni elemente, mida kasutatakse emotsioonide edastamiseks. Parakeele juurde käivad hääleomadused nagu intonatsioon, hääletoon, rütm ja helitugevus (Dash, 2022). Hääletooni ja -kõrguse variatsioonid võivad viidata erinevatele emotsionaalsetele seisunditele või kavatsustele, mõjutades, kuidas kuulajad sõnumit tajuvad (Dash, 2022). Parakeele alla käivad näiteks hääliksused “mhm”, mis on tajutav nõusolekuna ja “ah”, mille tähendus võib varieeruda intonatsioonist ja hääletoonist. Parakeele mõiste leiutas 1958. aastal George L. Trager (Pennycook, 1985).

Taktilne kommunikatsioon, teisisõnu haptika tähendab suhtlemist puudutuste kaudu (Wrench, Punyanunt-Carter jt, 2020). Puudutus võib edastada mitmesuguseid emotsioone ja kavatsusi, näiteks toetust, kiindumust kui ka agressiivsust. Puudutuse tõlgendamine varieerub kultuuride ja kontekstide lõikes, muutes selle keeruliseks, kuid oluliseks suhtlemise komponendiks (Wrench, Punyanunt-Carter jt, 2020). Näiteks professionaalses keskkonnas võib sobiv puudutus tugevdada usaldust ja suhete loomist, samas kui ebasobiv puudutus võib põhjustada arusaamatusi või ebamugavust.

Okuleesika ehk silmadega seotud mitteverbaalse suhtluse uurimine hõlmab silmsidet, pilgu suunda ja pupillide laienemist, mis kõik mängivad olulist rolli inimestevahelistes suhtlemises (Felt ja Packer, 2023). Silmside võib väljendada tähelepanelikkust, enesekindlust ja usaldusväarsust, samas kui pilgu vältimine võib viidata ebamugavusele või huvipuudusele. Silmsidet peetakse sageli oluliseks emotsionaalse sideme loomisel ning see aitab tugevdada verbaalse sõnumi mõju (Felt ja Packer, 2023).

1.4. Televisiooni eripärad

Tavapärastele riietumisreeglitele lisandub televisioonis esinedes lisakiht: mis näeb esinduslik välja mõnel konverentsil või olulisel kohtumisel, ei pruugi sobida omadustelt telekraanile.

Selleks, et näha ka teleekraanil professionaalne välja ja võimendada enda sõnumit, tuleks järgida mõningaid soovitusi.

Ekraanile sobivad heledamapoolsed toonid, näiteks pastelne sinine, pärlhall ja kahvatu-roosa – need toonid on kaamerasõbralikud ja loovad viimistletud mulje (Valdosta ülikooli veebileht). Televisioonis sobib kanda ka tumedaid ja neutraalseid toone, näiteks lillat ja tumesinist, ent vältida tuleks musta, sest see neelab liiga palju valgust. Sama kehtib ka valge värvi kohta, mis vastupidiselt mustale peegeldab liialt valgust, põhjustades valgustusprobleeme (Oklahoma ülikooli veebileht).

Kõrge kontrastsusega mustrid, nagu triibud, ruudud ja pepita-muster, tuleks samuti kõrvale jätta, kuna need tekitavad *moiré*-efekti, mis võib vaatajat segada (Orzel, 2019). *Moiré*-muster tekib siis, kui kaks ühesugust mustrit kattuvad ja loovad häiriva visuaalse efekti, mis paistab liikuvat või lainetavat (Orzel, 2019). See efekt on eriti märgatav kaameras, kuna kaamera sensori pikslid võivad mustriga vastastikku mõjuda, tekitades illusiooni, mida palja silmaga ei näe. Kui on teada, et võttel on *green screen* või *blue screen*, tasub vältida siniseid ja rohelisi toone, sest vastasel juhul sulab ekraanil olev inimene taustaga kokku (Luke, 2015).

Mugav ja hästi istuv riietus on ülimalt oluline, et tagada liikumisvabadus ja vältida kaameras ebamugavuse muljet (McGraw, 2024). Seega tasub teeleesinemistel kanda vaid riideid, mida on eelnevalt kantud ja nende istuvuses veendunud (Oklahoma ülikooli veebileht). Arvestada tuleks muuhulgas soojade valgustitega studios, mille all võib hakata palav. See on ka põhjus, miks näiteks uudisteankrute seljas näeb harva kõrge kaelusega pluuse – need on studios kandmiseks liiga soojad (Williams, 2016). Eelistatud on kerged looduslikud kangad, näiteks puuvill. Puuvill on seljas jahedam kui rasked kangad nagu villased materjalid või flanell (Ohio meediakooli veebileht).

Televisioonis esinedes tuleks hoolega läbi mõelda ka aksessuaarid, et need ei tõmbaks esineja sõnumilt tähelepanu negatiivses mõttes endale. Hoiduda tasub ehetest, mis võivad hõõrduda vastu mikrofoni ja seeläbi müra tekitada (Oklahoma ülikooli veebileht). Sama kehtib ka juuste kohta: need tuleks sättida soengusse või asetada mikrofoni nii, et juuksed ei hakkaks vastu mikrit käima. Ehete puhul on kasulik silmas pidada, et need liialt ei läigiks (Valdosta ülikooli veebileht). Kui prillid pole hädavajalikud, tasub nende kandmisest hoiduda. Vältida tuleks toonitud prille ning prille, mis muutuvad eredas valguses tumedaks (Valdosta ülikooli veebileht). Kui prille siiski kantakse, peaksid raamid ja läätsed olema peegeldusvastased (Ohio meediakooli veebileht).

1.5. Eneseesitlus

Eetos tähendab rääkija usaldusväarsuse ja autoriteedi loomist või tugevdamist kuulajate ees. See, kuidas inimene räägib, milliseid sõnu ta kasutab ja kuidas ta end väljendab aitab kujundada mulje tema iseloomust ja kompetentsusest (Kennedy, 1991; Murphy jt, 2013 kaudu). Kui poliitik esineb enesekindlalt ja rõhutab oma kogemusi, võib jääda publikule mulje, et ta on pädev ja usaldusväärne. Eetose eesmärk on veenda kuulajaid, et rääkija on piisavalt autoriteetne, et tema sõnumit tõsiselt võtta. Valijad hindavad poliitikuid mitte ainult selle järgi, mida nad ütlevad, vaid ka selle järgi, kuidas nad sõnumit edastavad. Näiteks võivad poliitiku väljendada emotsioone või mängida häälekõrgusega (Boussalis, Coan jt., 2021).

Viisakus ja arutelunormide järgimine, nagu ajapiirangutest kinni pidamine ja mitte vahele segamine mõjutavad oluliselt poliitiku eetost. Ebaviisakus, nagu teiste katkestamine, moderaatorite ignoreerimine või arutelude domineerimine võib seevastu õhnestada poliitiku eetost. Kui eetost aga strateegiliselt juhitakse, võib enesekehtestamine luua kuvandi tugevusest ja domineerimisest, eriti meeskandidaatide puhul, ent see sõltub valijate ootustest (Boussalis, Coan jt., 2021).

Emotsioonide, eriti õnne ja viha väljendamine on valijate arusaamade kujundamisel võtmetähtsusega. Boussalis, Coan jt analüüsisid saksa poliitikute, sealhulgas Angela Merkeli emotsioone poliitilistes teledebattides. Uuringust selgus, et Merkel ja teised naissoost kandidaadid näitavad võrreldes meespoliitikutega välja vähem viha, vastates nii valijate ootustele naiskandidaatide eeldatava väljendusviisi suhtes. Merkeli positiivsed emotsioonid pälvisid valijate heakskiidu, ent meeskandidaate kiputi mitteneutraalsete emotsioonide väljendamise eest kritiseerima (Boussalis, Coan jt, 2021).

Poliitiku lugupidamatu suhtlusviis avalikkuse ees suurendab tõenäosust tagasilöögiks. Hoolimata sellest, millist strateegiat poliitilised nõustajad teledebattideks soovivad, tasub hoida avalikel esinemistel viisakat joont (Fridkin ja Kenney, 2011; Mölders jt. 2017 kaudu). Vältida tuleks ka teist äärmust, sest end äärmiselt viisakalt üleval pidades võib langeda madalama moraalse identiteediga valijate toetus. Arvestada tuleb asjaoluga, et nutiseadmete ajastul võib iga klipp kerkida uuesti esile näiteks sotsiaalmeedias ning mõjutada tulevikus jälgijate arvu veel rohkemal määral (Mölders jt., 2017).

1.6. Välimus: stiil ja värvid

Riietel on lisaks funktsioonile meid katta ja soojas hoida ka märgiline eesmärk: riietus indikeerib sotsiaalset situatsiooni, sotsiaalset kuuluvust või püüet eristuda. Rõivad võivad tähistada näiteks elegantsi, formaalsust või rõhutada hoopiski argisust ja vabadust (Köuts-Klemm ja Korts, 2010). Mainekujundaja Lynne Marks, kes nõustab nii tippjuhte kui ka poliitikuid, rõhutab riietuse olulisust ka mulje kujundamise juures. Marksi sõnul peab poliitiku riietus toetama tema edastatavat sõnumit. Stilistilised valikud peavad olema kooskõlas poliitiku annete, kogemuste ja väärtustega (Financial Times, 2024).

Riided on tõhus vahend sotsiaalselt tähenduslike sõnumite edastamisel, võimaldades nende kandjatel väljendada oma ideoloogilisi, poliitilisi ja muid olulisi seisukohti. Poliitikud saavad rõivavalikute abil luua mitteverbaalseid sõnumeid, millel on semiootika seisukohalt oluline roll (Brown ja Asher, 2006). Etiketikoolitaja Elina Kolbakovi sõnul on välimus võimas relv, mida sageli alahinnatakse – riietus aitab luua kuvandit ja kanda sealjuures sõnumit (Saue, 2018). Iga välimusega seotud valik on kui aken, mille kaudu avaneb pilk inimese sisemaailma (Maysonave, 1999). Sõnad, olgu need mis tahes, pole võimelised asendama välimuse kaudu loodavat esmamuljet, mis põhineb riietusel, rühil ja hoolitsetusel (Maysonave, 1999).

Riiete valik vihjab, millised on kandja väärtused. Etiketikoolitaja Elina Kolbakovi sõnul jääb olusid arvestades sobivat riietust kandes välimus tagaplaanile ning on võimalik keskenduda tema sõnadele (Saue, 2018). Ametlikel juhtudel tasub seega vältida erksaid ja liialt väljakutsuvaid riideid, sest need tõmbavad liigset tähelepanu kandjale.

Peamised riietusstiilid

Formaalne stiil

Formaalne riietus on mõeldud pidulikeks puhkudeks, kuid see ei pea olema niivõrd pidulik kui *black tie* või *white tie* üritustel (Hyde, 2024). Kui tegemist on olulise sündmusega, tasub vältida moetrende ja eelistada klassikat. Etiketikoolitaja Maaja Kallast on öelnud: „Selleks, et rahvas sind tõsiselt võtaks, tuleb olla riietuses pisut konservatiivne.” (Õhtuleht, 2009).

Formaalse stiili juurde sobib ülepõlve kleit, kas maani või pahkluuini. Kui kleiti kanda ei soovi, võib pidulikule üritusele selga panna ka laiade õlapaeltega pükstüki. Materjalidest tuleks vältida popliini ja linast kangast, kuna need võivad mõjuda liiga igapäevasena, ja nende asemel eelistada satiini, tülli või krepdešiini (Hyde, 2024). Varrukateta kleidiga võib kombineerida sama tooni ooperikindad. Kolbakovi sõnul peaksid mehed kandma frakki, selle puudumisel või mitesobivusel tumedat ülikonda (Pärn, 2019). Poliitikute seljas näeb formaalset riietust näiteks presidendi vastuvõtul ja teistel olulisematel pidustustel.

Poolformaalne stiil

Kui üritus leiab aset pärast kella kuut õhtul, tuleks kanda formaalset riietust (Post, 2019), kuid pärastlõunastest formaalseteks kohtumisteks on semiformaalne stiil kui loodud. Poolformaalne riietus on kuldne kesktee formaalse ja vaba aja riietuse vahel – see eeldab tavaliselt mõnda formaalset riideset, kuid poolformaalse stiiliga kaasneb vähem reegleid (Dean, 2023). Poolformaalset riietust võib näha poliitikute seljas näiteks heategevuslikel üritustel või auhinnagaladel. See *dresscode* kehtib ka teles poliitiliste debattide ja teiste avalike ülesastumiste puhul.

Mehed võivad kanda tumedat ülikonda või pidulikumat triiksärki, mille juurde saab sobitada lipsu. Naistel kuuluvad poolformaalse riietuse juurde lühikesed ja midikleidid, näiteks väike must kleit (Post, 2019). Klassikalise väikese musta kleidi usku on ka moeekspert Ranu Coleman (Whalley, 2024). Selleks, et garanteerida poolformaalse riidekomplekti väarikas väljanägemine, võib järgida paari olulist põhimõtet. Mitteverbaalse kommunikatsiooni ekspert Sherry Maysonave soovitab riietuda tumedatesse toonidesse, kanda pikki varrukaid ning täiendada riietust vaid suurepärasel seisukorras aksessuaaridega (Maysonave, 1999).

***Business casual* stiil**

Business casual on üks riietusstiilidest, mille täpse definitsiooni üle peetakse tänaseni vaidlusi. Mõni peab selleks stiiliks poolformaalsete ja vaba aja rõivaste kokkusobitamist, teised vabamas stiilis riideid neutraalses värvigammas. Kui *dresscode* on *business casual*, eeldab see klassikalist ja professionaalse väljanägemisega riietust, mille juures on mugavuse huvides mõned järeleandmised tehtud (Toronto Missisauga ülikooli veebilehekülg, 2015). Ärimaailmas

tähendab see enamasti beeže või musta värvi kontoripükse ning kraega pluusi (Chaney ja Lyden, 1999).

Soovituslik on kanda sviitrit, kardigani või vabamas stiilis pintsakut, siseruumis ka näiteks nõõbitud triiksärki ja polot. Mehed võivad kanda näiteks *chino*-stiilis pükse, naised ülepõlve ja maani kleite. Vältida tuleks lohvaka ja liibuva tegumoega riideesemeid ning naised ka õlapaelu ja avarat dekolteed (Brower, 2023). Naistest võib luua *business casual dresscode* karjäärialselt kergemini negatiivse kuvandi. Selle vältimiseks tuleks kanda kõrge kvaliteediga ja naturaalsest kiust, näiteks puuvillaseid, villaseid ja siidist riideid (Chaney ja Lyden, 1999).

Business casual riietusstiili on võtnud omaks paljud noorpoliitikud, Eestis näiteks Hendrik Terras ja Hanah Lahe. Kuigi nende riietuse juures on formaalseid elemente, on poliitikud neid kombineerinud vabamas stiilis rõivaesemetega. Poliitikas on uustulnukate jaoks piir järgalt formaalse ja mugavalt isikliku vahel olnud sujuvam (Financial Times, 2024). *Business casual* on laialt levinud riietusstiil avalike esinemiste puhul.

Casual-stiil

Kuigi võiks arvata, et vaba stiili puhul võib kohale ilmuda mis tahes riideesemeis, pole see kaugeltki nii. *Casual*-stiilis riietudes tasub kapist välja otsida elegantsemad vabaajarõivad: ilma suurte kirjadeta T-särgid, kõrge kaelusega pluusid, kvaliteetsed aukudeta teksad, pikad ja lühikesed seelikud ning lihtsamad kleidid (Whalley, 2024).

Üks silmapaistvamaid *casual*-stiilis riietujaid on USA demokraatlik senaator Raphael Warnock, kelle tituleeris Politico 2023. aasta stiilseimaks *casual*-stiiliga poliitikuks (Guy, 2023). Ta kandis roosa-siniseruudulist triiksärki, millele oli juurde lisanud tumesinise Polo Ralph Laureni karumõmmiga kampsuni ning peale purpurpunase tepitud vesti.

Mainekujundaja Jill Bremer hoiatab, et liialt vabaks lastud stiil on justkui kahe teraga mõök. Kuigi kandja moraali mõjutavad vabaajariided positiivselt, kannatab neid kandes tema professionaalsus (Parekh, 2005; Wood ja Benitez, 2003; Shinn, Swigart jt., 2011 kaudu). Nii langes avalikkuse kriitikatulva alla ka Pennsylvania demokraat John Fetterman, kel on kombeks kanda töökohustusi täites kapuutsiga ülesuuruses pused, lühikesi pükse ning sporditosse (Demopoulos, 2023).

Uuringutest nähtub, et töökeskkonnas vaba aja rõivaste kandjaid võidakse pidada ebaprofessionaalseks ja ebakompetentseks (Maysonave, 1999). Poola Lublini ülikoolis läbi viidud uuringus selgus seevastu, et *casual*-stiilis riiete kandjaid peetakse aktiivsemaks, sõbralikumaks, ausamaks ja usaldusväärsemaks, samas kui formaalset riietust seostatakse kõrgema intelligentsusega. Kui hindajad olid kursis, et nii formaalsete kui *casual*-stiilis riiete kandjal on mõlemal doktorikraad, tajuti neid võrdväärselt pädevatena (Kaczmarek ja Stencel, 2021). *Casual*-stiilis riideid kannavad poliitikud valijatega suheldes, näiteks kampaaniate ajal ning mitteametlikel avalikel esinemistel.

Värvid

Värvidel on märkimisväärne jõud mitteverbaalse suhtlusvahendina, kuid nende tähendus varieerub eri kultuurides ja geograafilistes piirkondades. Ajalooliselt on värve kasutatud emotsioonide, mõtete ja väärtuste väljendamiseks kunstis ja kultuuris. Juba iidsest ajast ei mõjuta värvid vaid inimeste füsioloogiat, vaid edastavad ka iseseisvalt sõnumeid, kujundades tajuksid ja käitumist. Igaüks meist tajub värve ja nende olulisust erinevalt, kuid on teatud üldpõhimõtteid, mida võime tooni üle otsustamisel arvesse võtta (Romanescu, Kaya, 2020).

Punane

Punane värv tekitab elavaid tundeid, kuid ka parajalt vaimset rahutust (Hui, Aris, Rusli, 2023). Intuitiivselt võib punase kandja edastada elevust, aga ka julmust ja ohtu ning punast seostatakse ka energia, jõu, sõja ja kirega (Hui, Aris, Rusli, 2023; Yale, 2018). Punane seostub sageli julge ja domineeriva iseloomuga ning selle kandjast õhkub adrenaliini (Hui, Aris, Rusli, 2023). Poliitikas sümboliseerib punane enamasti vasakpoolseid ja sotsiaaldemokraate. Nii ka Eestis, olles Sotsiaaldemokraatliku Erakonna (SDE) tunnusvärv.

Ameerika Ühendriikides on punasest värvist enda kaubamärgi teinud kongressi liige Alexandria Ocasio-Cortez, kes kannab alati avalikkuse ees punast huulepulka. Ocasio-Cortez rääkis Vogue'ile, et poliitikuna on tal vaja palju ringi joosta ning punane huulepulk on lihtne viis hoolitsetud välja näha (Ruffner, 2020). Ta lisas, et kannab punast ka siis, kui vajab enesekindlusesööstu.

Poliitilises kommunikatsioonis on punane ja sinine värv muutunud (USAs) üha erapooletumaks, kuna poliitikud kannavad oma erakonna tunnusvärvides kleite ja lipse. Nende värvide kandmine ei pruugi olla osa kokkulepitud *dresscode*'ist, kuid neist on saanud kandja poliitilise hoiaku kiire indikaator (Yale, 2018).

Sinine

Sinist seostatakse rahulikkuse, enesekindluse, kaastunde ja intelligentsusega (Yale, 2018). Rahvusvahelised rõivabrändid kasutavad kleitidel sageli helesinist värvi, et väljendada puhast ja elegantset stiili ning samal ajal rõhutada naiste iseseisvust ja rahulikkust. Ka printsess Elsa filmist "Lumekuninganna ja igavene talv" kannab sinist kleiti. Külmas toonis helesinine on tema iseloomuga igati kooskõlas – Elsa on iseseisev, kuid ka habras (Hui, Aris, Rusli, 2023).

Tumesinine sümboliseerib teadmisi, jõudu, terviklikkust ja tõsidust. Sinise värvi kandjast kiirgab rahu ja enesekindlust, ilma et see tekitaks süngeid või kurjakuulutavaid tundeid. Populaarsed on sinistes toonides ülikonnad kui ka politseinike sinised vormirõivad. Sinist peetakse korporatiivseks värviks, mida seostatakse sageli intelligentsuse, stabiilsuse ja konservatiivsusega (Super Color, 2020). Poliitiliselt sümboliseerib sinine värv parempoolseid, konservatiive kui ka tsentriste. Eestis on helesinise enda tunnusvärviks valinud Isamaa ja tumesinise Eesti Konservatiivne Rahvaerakond, kes esindavad mõlemad parempoolseid konservatiive.

Kollane

Kollane, millel on nähtavas valguses keskmine lainepikkus, paistab kõigist värvidest kõige heledamana. Kollasel on lai sümboolne tähendusväli ning kõige erksamal kujul väljendab see emotsioone nagu õnn, süütus ja üllus. Kollane võib esindada mitmesuguseid tundeid: valgega koos kasutatuna võib see tekitada väsimuse või nõrkuse tunde, mustaga kontrastis jätab kollane aga võimsa ja positiivse mulje. Kuna kollane võib üksi paista liiga kergena, on oluline tasakaalustada seda teiste värvidega (Hui, Aris, Rusli, 2023).

Hertfordshire'i ülikooli psühholoogiaprofessori Karen J. Pine'i sõnul on kollane soojuse ja lootusrikkuse värv. Päästemeeskonnad kannavad erkkollast töövormi nii parema nähtavuse kui ka tuju tõstmise eesmärgil. Helekollane seevastu sümboliseerib ekstravertsust (Clinton, 2014).

Just seda tooni kleiti kandis Glasgow' globaalsel kliimakohtumisel Kaja Kallas, tekitades silmatorkavas toonis kleidiga rohkelt kõneainet meedias ning tuues kaasa ka Cambridge'i hertsoginna Kate Middletoni komplimendid (Bauer, 2021).

Kollast kasutavad ülemaailmselt liberaalsed erakonnad, näiteks Ühendkuningriigi liberaalsete demokraatide erakond (Lib Dems) ja Šoti Riiklik Partei (SNP). Eesti erakondadest on kollase värvi kasutusele võtnud Reformierakond, kes kombineerib kollast tumesinisega.

Roheline

Rohelise värvi psühholoogiline mõju inimesele on pigem rahulik. Roheline sümboliseerib elu, lootust ning esindab noorust, rahu ja võrdsust. 21. sajandil seostatakse rohelist sageli keskkonnakaitse ja turvalisusega (Hui, Aris, Rusli, 2023).

Poliitilistest parteidest kasutavad tumerohelist põllumajandusele keskenduvad erakonnad, helerohelist roheliste parteid. Leheroheline on muuhulgas Eestimaa Roheliste tunnusvärv, kuid Eestis tuleb arvesse võtta, et ka tsentristlik Keskerakond on võtnud kasutusele roheline tooni.

Prantsuse roheliste partei juhi Marine Tondelieri tunnusesemeks on kujunenud tema roheline pintsak, mida kandes juhib poliitik tähelepanu keskkonnasäästlikkusele. Prantsuse ajakirjaniku Marc Beauge', kes kirjutab peamiselt moest ja poliitikast, sõnul töötab Tondelieri roheline pintsak mitmel põhjusel. Esiteks annab rohelist pintsakut kandev roheline poliitik edasi selge sõnumi. Märkimist väärib ka Tondelieri järjekindlus – poliitik kannab pintsakut igal avalikul üritusel. Enne erakorralisi valimisi avalikkusele tundmatu olnud poliitik pälvis seega tänu oma rohelinele pintsakule rohkelt kõneainet meedias ning tema pintsakule tehti veebiplatvormil X ka fännilehekülge "*Les vestes vertes de Marine Tondelier*" ("Marine Tondelieri rohelist pintsakud") (Reuters, 2024).

Eestimaa Roheliste endine juht ja keskkonnaaktivist Züleyxa Izmailova kandis enda läbinisti ökopulmas keskkonnasäästlikkuse ja erakonna sümbolina samuti rohelist kleiti, vastupidiselt pulmadele kohasest valgest kleidist (Õhtuleht, 2017).

Valge ja teised heledad toonid

Kui tumedamate riiete kandjast õhkub tagasihoidlikkust ja vaoshoitust, annavad heledavärvilised rõivad kandjale helge ja vaba tunde (Hui, Aris, Rusli, 2023). Värvil on omadus tuua rahu, mugavust ja lootust. See on ka värv, mida kasutatakse rohkelt meditsiinis, sümboliseerides rahu ja puhtust, kuid ka steriilsust (Van Braam, 2024).

Valge on värv, mis tähistab uut algust ja kustutab näiliselt kõik mineviku tegude jäljed. Valget võib kõrvutada puhta paberilehega, kuhu pole keegi veel kirjutanud (Van Braam, 2024). Valge on erapooletu, sõltumatu, neutraalne kõige suhtes. Heledaima värvina sümboliseerib see terviklikkust, süütust ja puhtust, ent kognitiivpsühholoogi Hailey van Braami sõnul pole see siiski hea värv, mille taha varjuda – valge toob kõike esile ja paljastab kandjat veel enam. Ometigi on Eesti poliitikeskuses valget just skandaalide ajal kantud.

“Nendeks puhkudeks, kui luukered kapist paistma hakkavad, on pandud garderoobi ootele valge kampsun. See on süüdistuste laviini alla langenud poliitiku kaitserüü, millega avalikkuse ette ilmumine peaks sõnadetagi demonstreerima puhast südametunnistust,” on öelnud Määrilehe moetoimetaja (Määrileht, 2020). Aastal 2012 lõi valgest kampsunist puhta südametunnistuse sünonüümi Reformierakonna peasekretär Kristen Michal, ilmudes sellega Silvergate'i skandaali ajal saatesse “Kolmeraudne”. Hiljem kasutas valget kampsunit sümbolina ka Toomas Hussar filmis “Seenelkäik”, kus selle abil üritas kuvandit siluda Raivo E. Tamme kehastatav tegelaskuju Aadu Kägu.

Rahvusvaheliselt on valget värvi pikalt seostatud naiste valimisõiguse liikumisega – sellesse kuulunud naised kandsid valgeid kleite samas toonis vöödega. Kamala Harris liitus traditsiooniga, kandes oma võidukõne ajal Ameerika esimese naissoost asepresidendina pealaest jalatallani valget riietust (Collins, 2020). Sarnaselt valis Sussexi hertsoginna Meghan Markle valge, arutledes 2020. aasta augustis ajakirjanik Gloria Steinemiga hääleõiguse tähtsuse üle (Hallemann, 2020).

Beež sümboliseerib lihtsust ja mugavust (Olesen, 2013). Värviette võtte Dulux loovjuhi Marianne Shillingfordi sõnul on naturaalsed toonid nagu beež mitmekülgsed ning tõstavad tuju (Roberts, 2018). Feng shui konsultandi Alex Leesi hinnangul on beež sobilik värv keerulisel eluperioodil, sest see toob rahu ja kindlustunnet (Roberts, 2018). Heledaid toone kandes on alati ka oht näida otsustusvõimetuna. Nii juhtus 2014. aastal Barack Obamaga.

Ameerika Ühendriikide endine president Barack Obama pälvis 2014. aasta suvel avalikkuse halvakspanu ülikonna tõttu, mida kandis USA ja ISIS-e teemal aset leidnud pressikonverentsil. Obama, keda on harjutud nägema tumesinises või mustas, astus avalikkuse ette beežis ülikonnas. Rahva arvates polnud presidendi värvivalik olukorda arvesse võttes piisavalt resoluutne (Kelleher, 2024). Ka New York Timesi moekriitik Vanessa Friedman pidas presidendi toonivalikut iseloomutuks. “Beež on küllaltki ebamäärane värv... see pole ei valge ega pruun.” Friedman lisas, et aruteluks sõjapoliitika teemal on beež ülikond “erakordselt veider valik” (Friedman, 2014). Seega jõudis avalikkuseni mitte presidendi sõnum, vaid tema ebaõnnestunud värvivalik ülikonna suhtes.

Must ja teised tumedad toonid

Must sümboliseerib jõudu, autoriteeti, julgust, luksust, ainulaadsust ja prestiiži (Khattak 2018; Romeh, Elhawary jt., 2024 kaudu). Näiteks 2018. aastal Donald Trumpi esimese kõne ajal kandsid paljud USA Demokraatliku Partei kongressinaised musta värvi riideid, et väljendada solidaarsust #MeToo liikumisele ja juhtida tähelepanu seksuaalse ahistamise probleemile, kasutades musta ühtsuse ja sõnumi edastamiseks (North, 2018).

Kuigi musta kandmine viitab sageli võimule ja autoriteedile (Kumar, 2017; Durrani, Niinimäki, 2022 kaudu), võib must riietus teatud juhtudel tuua endaga kaasa negatiivseid konnotatsioone. Näiteks tajuti musta kandvate õigusrikkujate puhul rohkem süüd, ärritust ja umbusku võrreldes heledamaid värve kandvate isikutega (Vrij, 1997; Durrani, Niinimäki, 2022 kaudu). Seetõttu tasub musta värvi valikul olla teadlik selle mitmetahulisest mõjust nii kandja käitumisele kui ka vaataja tajule. Soomes läbi viidud fookusgrupi intervjuus selgus, et must on populaarne värv riietuse puhul ka seetõttu, et see on turvaline valik, musta on lihtne ülejäänud riietega sobitada ning see on minimalistlik (Durrani, Niinimäki, 2022).

Pantone'i värviinstituudi tegevdirektor Leatrice Eisemani sõnul on tumedad toonid suurepärase valik, kui kandja soovib hoida võimu enda käes või vastaspoolt veenda. "Mis tahes värvi tumedamaks muutmine lisab sellele alati jõudu." Eiseman soovitab kanda enda kõnepunktide võimendamiseks nii tumesinist, -rohelist, -pruuni kui ka -lillat (Clinton, 2015).

2. Uurimisküsimused

Käesolevast bakalaureusetöö eesmärk on anda ülevaade mitteverbaalse kommunikatsiooni võtetest, mida poliitikud kasutavad enda kohalolu kehtestamisel “Esimese stuudio” debattides.

Lähtuvalt töö eesmärkidest on bakalaureusetöö uurimisküsimused järgnevad:

- 1. Milliseid mitteverbaalseid väljendusvahendeid poliitikud kasutavad?**
- 2. Kuidas kasutavad poliitikud prokseemikat, kineesikat, parakeelt ja välimust enda kohalolu kehtestamiseks teledebattidel?**

3. Meetod ja valim

3.1. Andmekogumismeetod

Bakalaureusetöö eesmärgist ja uurimisküsimustest lähtuvalt on töös kasutatud kvalitatiivset sisuanalüüsi, et uurida poliitikute mitteverbaalset suhtlust poliitilistes teledebattides. Kvalitatiivne sisuanalüüs võimaldab tundlikult ja täpselt kodeerida prokseeimikat, kineesikat, välimust ja eneseesitlust. Poliitikute mitteverbaalse kommunikatsiooni elemendid ja täiendavad tähelepanekud on kantud vastavasse tabelisse, milles on igal debatis osaleval poliitikul oma tulp.

Kvalitatiivse sisuanalüüsi kasuks räägib asjaolu, et selles ei pöörata tähelepanu kategooriate esinemissagedusele (Kalmus jt., 2015). Mitteverbaalset kommunikatsiooni analüüsides on see kahtlemata oluline, sest mõni mitteverbaalne element võib esineda saates vaid korra või paar, kuid kanda endas kõnekamat tähendust kui mõni korduv element. Kvalitatiivse sisuanalüüsi kitsaskohaks on võimalus, et uurija kogub materjali valikuliselt, et kinnitada endale meelepäraseid hüpoteese (Kalmus jt., 2015). Selleks, et vältida info “püüdmist” tuleb olla andmeid kogudes refleksiivne ning teadvustama enda veendumuste mõju, eriti veel nii konfliktialtis valdkonnas nagu poliitika (Kalmus jt., 2015).

3.2. Andmeanalüüsimeetod

Kvalitatiivse sisuanalüüsi käigus kogutud andmete analüüsimisel kasutasin hermeneutilist lähenemist ehk teisisõnu kombineerisin deduktiivset ja induktiivset lähenemist. Liigselt teooriale toetudes oleksid võinud varju jääda olulised nüansid, kuid induktiivse vaatenurga lisamine võimaldab olla avatud uutele avastustele (Kalmus jt., 2015). Käesolevas töös analüüsisin valimisse kuuluvate poliitikute mitteverbaalseid elemente esmalt deduktiivselt,

toetudes teooria põhjal loodud koodipuule (nähtav lisades), ent uute nähtuste ilmnemisel lisasin koodipuuks koode. Erinevalt kronoloogilisest lähenemisest täienes tabel vastavalt märkide ja osalejate esinemisele juhuslikus järjekorras. Koodipuu loomisel lähtusin peamiselt teoreetilistest märksõnadest, mis analüüsitava kategooriate juurde kuuluvad. Subjektiivsuse vähendamiseks on koodipuu kriitilise pilguga üle vaadanud professor Peeter Torop, kelle ettepanekul lisasin koodipuuks neljanda suure kategooria ehk eneseesitluse.

3.3. Valim

Kasutan bakalaureusetöös mittetõenäosuslikku sihipärast valimit. Valituks osutusid kuus poliitikud, kes on osalenud “Esimese stuudio” debatil ajavahemikus september 2024 kuni veebruar 2025 vähemalt kahel korral. Kuna korduvalt saadet külastanud poliitikuid oli kokku kümme, jõudis valimisse üks poliitik igast erakonnast. Analüüsitava debattide teemad ning saatekülalised on välja toodud allpool asuvas tabelis.

Valimisse kuuluvad poliitikud:

1. Maris Lauri (Reformierakond)
2. Urmas Reinsalu (Isamaa)
3. Martin Helme (EKRE)
4. Mihhail Kõlvart (Keskerakond)
5. Riina Sikkut (SDE)
6. Kalev Stoicescu (Eesti 200)

Tabel 1. Valimisse kuulunud „Esimese stuudio“ debatisaated ja külalised

Saade	Debati teema	Valimisse kuulunud saatekülalised
I debatisaade (eetris 4. septembril)	Eelarvekärped ja maksutõusud	Maris Lauri (Reformierakond) Urmas Reinsalu (Isamaa) Martin Helme (EKRE) Mihhail Kõlvart (Keskerakond)
II debatisaade (eetris 30. oktoobril)	Riigieelarve ja majanduspoliitika	Riina Sikkut (SDE) Urmas Reinsalu (Isamaa) Mihhail Kõlvart (Keskerakond)
III debatisaade (eetris 27. novembril)	Valimisõigus ja põhiseaduse muutmise	Maris Lauri (Reformierakond) Martin Helme (EKRE) Mihhail Kõlvart (Keskerakond)
IV debatisaade (eetris 18. detsembril)	Rahvusvaheline kaitsekoostöö	Kalev Stoicescu (Eesti 200)
V debatisaade (eetris 22. jaanuaril)	Euroopa julgeolek	Urmas Reinsalu (Isamaa) Mihhail Kõlvart (Keskerakond) Kalev Stoicescu (Eesti 200)
VI debatisaade (eetris 12. veebruaril)	Eesti lähiaastate energeetikaplaan	Riina Sikkut (SDE)

3.4. Meetodikriitika

Koodipuud luues paneb uurija sellesse koodid, mida peab ise olulisimaks. Juba uurija valikud muudavad koodipuu subjektiivseks. Et vähendada enda-mätta-otsast-stiilis koodipuu tõenäosust, on käesolevas töös kasutatavale koodipuule heakskiidu andnud ja täiendusettepanekud teinud semiootik professor Peeter Torop. Olles konsulteerinud pikaajalise eksperdiga on suurem võimalus, et kaetud saavad põhjapanevamad ja üksteisega tihedamalt seotud kategooriad.

Jälgides poliitikute mitteverbaalset kommunikatsiooni “Esimese stuudio” debattides võisid ilmned mõned tehnilised piirangud. Teledebattide puhul teevad operaator ja monteerija valiku, millistel hetkedel nad millist poliitikut näitavad või millist plaanisuurust kasutavad. Oluline mitteverbaalne element võis seega jääda saate meeskonna otsuste tõttu kaadrist välja või olla varjatud. Näiteks võisid televisioonist välja jääda mõned adapterid, mis reedaksid vaatajale, et poliitik on pisut närviline. Kui saates napib üld- ja detailplaan, on oht, et mõni oluline osa ka välimuse juures jääb uurijale märkamatuks. Tervikliku välimuse analüüsimist võib pärssida ka stuudiokujundus, näiteks võib osutada keerukaks jalanõude või kleidi pikkuse analüüsimine, kui poliitik seisab terve saate aja kõnepuldi taga.

Muuhulgas tuleb arvesse võtta poliitiku tavapärast mitteverbaalset käitumist, näiteks tema parasiitliigutusi ja neutraalses olekus näoilmet. Nii on võimalik öelda, millal poliitik debati jooksul endale seatud piirides püsib ja millal neist üle astub.

4. Tulemused

4.1. Valimisse kuulunud poliitikute koondprofiilid

Kalev Stoicescu

Kalev Stoicescu on valinud kanda debattidel ülikonda, olenevalt saatest tumesinist või musta. Isikupära ja erakondlikku kuuluvust väljendab Stoicescu aga värvika lipsuvalikuga – kord on selleks koeramustriga lips Eesti 200 tunnusvärvi lillas, kord klassikaline punane lips. Tema riietusstiil on saadetes läbivalt ametlik ning sooliselt markeeritud.

Kuigi poliitikul on kombeks elavalt žestikuleerida, näiteks osutada käeliigutustega vahemaa pikkusele ning erinevatele hulkadele järgib ta viisakusreegleid ja jätab televaatajale pigem tagasihoidliku mulje. Stoicescu võib väljendada sõna mitte saades žestidega rahulolematust, kuid oponentidele vahele rääkima ta ei hakka. Koalitsiooni kuulumise tõttu asetseb tema kõnepult paremal pool stuudio kaugemas servas. Debatile kaasa võetud atribuute, näiteks pastakat ja paberit või tahvelarvutit Stoicescu ei kasuta.

Seistes stuudio kaugemas servas on poliitiku suund alati ülejäänud debatis osalejate ja saatejuhtide poole ehk vasakule. Debatil kulgedes näitab ta kätega hulki ja vahemaid, teise poliitiku jutule viidates osutab käega tema poole. Korra näitab ta välja ka rahulolematust ilmeka žestiga, kui sõna saab teine poliitik. Kõnepuldi taga seistes on Stoicescul kombeks vahepeal ühel jalalt teisele nõjatuda ja niheleda, ent seda mitte kuigi märgatavalt. Poliitik kasutab muuhulgas adaptoreid, näiteks lööb käega rütmiliselt vastu lauda.

Üldiselt on Stoicescu näoilme neutraalne, kuid debati tulisemaks muutudes ilmub tema näole naeratus. Stoicescu näitab kaasa mõtlemist, reageerides oponenti jutule kergitatud kulmude ja allapoole suunatud suunurkadega. Oponenti emotsionaalsema sõnavõtu peale kergitab ta samuti kulmu ja vaatab hetkeks lakke. Lisaks kergitab Stoicescu kulme sõnade rõhutamise ajal. Tema silmaliigutused vahelduvad kiirelt, pöörates pilku kord kõneleja, kord saatejuhtide poole. Enda kõnevooru ajal vaatab poliitik vaheldumisi saatejuhte ja maha. Stoicescu hääletoon on konkreetne ja ilmikas, kuid samas rahulik. Sõnade rõhutamisel on tal kombeks häält kõrgendada. Poliitik räägib rahulikus tempos ning peab kinni ajapiirangutest.

Kollaaž 1. Kalev Stoicescu väljendab žestiga rahulolematust, kui sõna saab teine poliitik. (Allikas: “Esimene stuudio” / ETV, 2024).

Urmas Reinsalu

Urmas Reinsalu kannab debattidel tumesinist ülikonda ja valget triiksärki. Ülikonna juurde on ta valinud kord Isamaa toonis ühevärvilise sinise lipsu, kord diagonaalsete triipudega halli ja helesinisega lipsu. Tema riietusstiil on saadetes läbivalt ametlik ning sooliselt markeeritud.

Debati esimeses pooles on Reinsalu olekult tagasihoidlik, kuid debati kulgedes muutub ta domineerivamaks. Opositsiooni liikmena on tema kõnepult vasakul pool stuudio kaugemas servas, mistõttu on ta suunaga alati paremale ehk ülejäänud debatis osalejate ja saatejuhtide poole. Kui debatt on veel rahulik, vaatab ta enda kõnevooru ajal saatejuhte, ent kui see läheb tulisemaks, pöörab end suunaga oponendi poole. Reinsalu laualt leiab igas saates paberilehed ja pastaka, mida ta kasutab teiste kõnevoorude ajal olulisemaid tähelepanekuid üles märkimiseks. Poliitikul on sirge hoiak, kuid ta kipub aeg-ajalt puldi taga nihelema.

Reinsalu juttu saadavad käeliigutused, mis paistavad olevat süsteemsed, sest samad elemendid pidevalt korduvad – ta žestikuleerib vaheldumisi ühe ja mõlema käega, viitamata sealjuures kindlale sümboolsele või deiktilisele tähendusele. Illustratiivse käeliigutusena teeb poliitik loetledes iga loetelupunkti juures pastakaga õhku illustratiivse täpikese. Enamasti on Reinsalul näol neutraalne ilme, ent naeratab, kui teda jutu käigus mainitakse. Tema hääletoon on

konkreetne ja emotsionaalne ning sealjuures rõhutab ta sõnu mitte intonatsiooni, vaid hääle valjususega. Reinsalu räägib pigem kiires tempos, kohati on eristatav ka rütm. Tema rääkimise tempo kiireneb eeskätt siis, kui vastused lähevad pikemaks ja ajapiirang seetõttu rõhuvamaks. Poliitiku mitteverbaalne käitumine debati alguses ja teises pooles erineb märkimisväärselt – kui alguses küsib poliitik sõna, hakkab ta hiljem saatejuhtidest üle rääkima ning võib oponentidele vahele segada. Samuti muutub ta debati jooksul ilmekamaks ning hakkab rõhutama rohkem sõnu.

Kollaaž 2. Urmas Reinsalu käeliigutuste süsteem. (Allikas: “Esimene stuudio” / ETV, 2024).

Mihhail Kõlvart

Mihhail Kõlvart kannab debattidel nii tumesinist kui -halli ülikonda. Kõlvarti meelismuster paistab olevat ruudumuster – seda näeb ühes saates tema pintsakul ja teisel lipsul. Ta on valinud kanda madala kontrastiga ruutu, mis aitab ennetada teleekraanil *moiré*-efekti tekkimist. Enamasti kannab Kõlvart debattidel ülikonnaga samades toonides lipse. Tema riietusstiil on saadetes läbivalt ametlik ning sooliselt markeeritud.

Opositsiooni kuulumise tõttu asetseb Kõlvarti kõnepult studios vasakul pool saatejuhtidele kõige lähemal, mistõttu muudab ta vaheldumisi saatejuhte ja oponente vaadates suunda. Debatile kaasa võetud atribuute, näiteks pastakat ja paberit või tahvelarvutit ta ei kasuta. Saadetes on poliitikul läbivalt tagasihoidlik ja viisakas olek – ta ei sega oponentidele ega

saatejuhtidele vahele ning peab kinni ajapiirangutest. Samuti kasutab Mihhail Kõlvart sõnumiedastuseks eetriaega rangelt siis, kui saatejuht tema poole pöördub ja sõna annab.

Võrreldes teiste poliitikutega kasutab Kõlvart veidi vähem ja rahulikumaid žeste, ent neid esineb tema käitumises siiski üksjagu. Lisaks populaarsetele illustraatoritele kasutab Kõlvart enda jutu ilmestamiseks sümboolseid käeliigutusi, näiteks öeldes “no way” teeb ta käega juurde tõrjuva liigutuse. Meeldejäävamatest illustratiivsetest žestidest teeb ta näiteks lauale kujuteldava lainelise joone ning kõrvutab eri riike, osutades kätega eri suuntes. Kõlvart seisab debati ajal paigal ega nihele, ent aeg-ajalt nõjatub ühelt küljelt teisele.

Poliitikul on saates läbivalt neutraalne ilme ning silmapaistvaid kulmuliigutusi pole võimalik tuvastada. Korra tuleb Kõlvartile siiski naer peale, ent siis varjab ta seda maha vaadates. Enda kõnevooru ajal vaatab ta peamiselt saatejuhte, ent vahepeal hetkeks kaamerasse ja kaugusesse. Muul ajal seisab poliitik enamasti enda vastas oleva oponendi suunas ning vaatab parasjagu kõnelejat. Kõlvarti hääletoon oli debati esimeses pooles rahulik ja hiljem pisut emotsionaalsem. Tema lausetes ilmneb ka tuntav rütm, eriti hetkeil, mil Kõlvart kordab lauseosi. Üldiselt jäi olenemata debati tulisusest Kõlvart saadetes läbivalt rahulikuks.

Kollaaž 3. Mihhail Kõlvart teeb käega tõrjuva liigutuse, öeldes “no way”. (Allikas: “Esimene stuudio” / ETV, 2024).

Riina Sikkut

Debattides näeb Riina Sikkuti seljas tumerohelist pükskostüümi ja terracotta toonis kleiti. Kui pea alati kannavad saadet väisavad naispoliitikud kleiti, on Sikkut otsustanud soolisi norme murda ja panna selga hoopis pükskostüümi. Tema stiil on neutraalne ja ametlik.

Kuuludes debattide toimumise ajal koalitsiooni, on Sikkuti kõnepult stuudio paremal poolel keskel. Atribuutidest on tal kaasas karp, mille täpset eesmärki võib olla peale vaadates keeruline pakkuda. Enamasti on poliitik näoga oponendi poole, kuid aeg-ajalt vaatab ka saatejuhte ning harva koalitsioonipartnerit. Näiteks pöörab Riina Sikkut end suunaga Igor Taro poole, kui viimane esitleb enda joonistatud tabelit. Enda kõnevooru ajal silmitseb Sikkut peamiselt saatejuhte, aga kui debatt kisub tulisemaks, pöörab end teiste poliitikute suunas. Tema puhul on tuntav, et ta pöörab ja vaatab enda kõnevooru ajal otsa tervele stuudiale, mitte vaid saatejuhtidele. Samuti on märgatav, et ta kipub oma kohal seistes vähem nihelema kui meessoost ametikaaslased, kes sageli vahetavad keharaskust ühelt jalalt teisele.

Enda jutu ilmestamiseks kasutab Sikkut rohkelt küllaltki elavaid käeliigutusi. Poliitik loetleb korduvalt sõrmedel, teeb õhus ringe, näitab eri hinnatasemeid ning sageli osutab näpuga ka opositsiooni suunas. Oponendiga mitte nõustudes kipuvad minema käeliigutused veel suuremaks ja elavamaks. Üldiselt on tal neutraalne ilme, ent kohati tuleb naeratus näole.

Debati alguses on Sikkuti hääletoon rahulik, kuid see muutub järjest emotsionaalsemaks. Soovi korral sõnu rõhutada eraldab poliitik need ülejäänud jutust pausidega. Ta räägib keskmises tempos, ent sõnu rõhutades tempo aeglustub. Sikkuti puhul on eristatav tugev kontrast debati esimeses ja teises pooles: alguses on ta tagasihoidlik, debati teises pooles aga väga aktiivne. Alguses ootab ta sõna saamist ja peab ajapiirangutest kinni, hiljem räägib mõnel korral saatejuhtidest üle.

Kollaaž 4. Riina Sikkut vaatab enda kõnevooru ajal otsa tervele stuudiole, mitte vaid saatejuhtidele. (Allikas: “Esimene stuudio” / ETV, 2024).

Martin Helme

Martin Helme kannab debattides tumesinist ülikonda ning lillakates toonides lipsu, mis on kord ühevärviline, kord kuldsete diagonaalsete triipudega. Kui EKRE liikme riietuses on tegemist ilmselt tagamõtteta valikuga, võib lilla olla Eesti 200 liikme seljas poliitiline värv. Tema riietusstiil on ametlik ja sooliselt markeeritud.

Kuuludes opositsiooni, on Helme kõnepult stuudio vasakul poolel keskel. Tema laualt leiab igas saates paberilehed ja pastaka, mida ta kasutab teiste kõnevoorude ajal olulisemate tähelepanekute üles märkimiseks ja ka sõna saamiseks. Siinkohal tasub ära mainida, et tegemist on EKRE pastakaga. Tema hoiak on sirge, vahepeal veidi ettepoole kaldus. Debati ajal on ta suunaga enamasti oponentide poole, kuid vahepeal pöörab end ka saatejuhtide suunas.

Helme kõnevooru saadavad sagedased ja elavad käeliigutused. Ta näitab kätega erinevaid tulpi ja kategooriaid, madalat ja kõrget reitingut. Samuti loetleb Helme sõrmedel. Sümboolse žestina vibutab ta noomivalt pastakaga. Martin Helme on valimisse kuulunud poliitikutest väljendusrikkaim: nii palju näoilmeid, kui ta saadetes manab, ei väljenda ükski teine poliitik. Tema näoilmed annavad edasi rohkelt emotsioone – debati jooksul näeb Helmet nii rõõmsa, üllatununa kui ka pisut mornina. Emotsioonide väljendamiseks tõstab ja langetab ta kulme ja

suunurki. Helme heidab saate ajal pilke nii saatejuhtidele kui oponentidele, ent vaatab vahepeal ka maha.

Helme hääletoon on läbivalt emotsionaalne. Ta räägib kiires tempos ja kohati rütmiliselt. Poliitiku käitumine muutub debati kulgedes: alguses küsib ta sõna, hiljem aga räägib oponentidele vahele.

Kollaaž 5. Martin Helme debati atribuute kasutamas. (Allikas: “Esimene stuudio” / ETV, 2024).

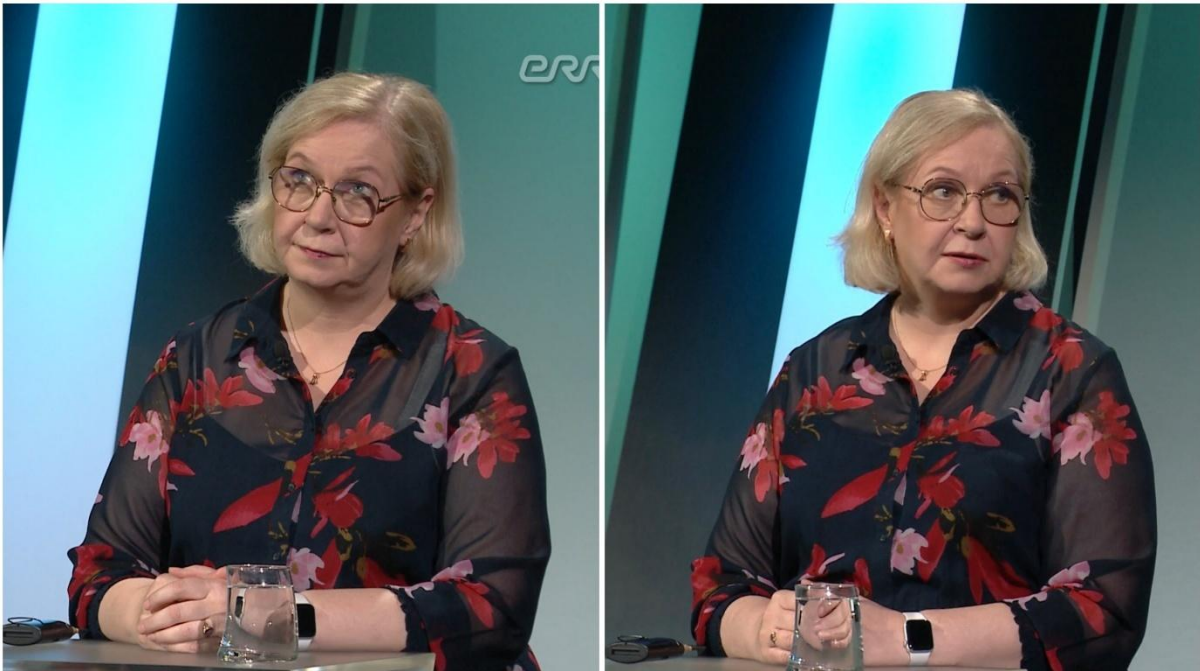
Maris Lauri

Maris Lauri kannab ühel deatil punaste ja kahvaturossade lilledega musta värvi kleiti ning teisel tumesinist kleiti. Tema riietus on neutraalne ja kohati ametlik ning sooliselt markeeritud.

Koalitsiooni liikmena on Lauri kõnepult stuudio paremal poolel saatejuhtide poolses servas. Atribuutidest on tal kaasas karp, mille täpset eesmärki võib olla peale vaadates keeruline pakkuda. Tema hoiak on sirge, vahepeal veidi ettepoole kaldus. Poliitik seisab enamasti otse puldi taga, aga pöörab aeg-ajalt saatejuhtide ja oponentide poole. Lauri kasutab sagedasi ja rahulikke käeliigutusi terve enda kõnevooru jooksul. Illustreerivatest žestidest vibutab ta näiteks sõrmega enda kõnevooru ajal oponenti juttu kommenteerides ning samuti selleks, et

rõhutada olulist punkti või juhtida tähelepanu konkreetsele faktile, seeläbi enda sõnumit visuaalselt tugevdades.

Tema näoilme on neutraalne, ent vahepeal tuleb näole ka naeratus. Lauri kasutab teisi kuulates ja ka enda jutupunktide edastamise ajal rohkelt kulmuliigutusi. Poliitikul on kombeks studios ringi vaadata: näiteks heidab ta sageli pilke nii saatejuhtidele ja oponentidele, kui ka aeg-ajalt lakke ja vaatab studios ringi. Samuti on märgatav, et ta kipub oma kohal seistes vähem nihelema kui meessoost ametikaaslased, kes sageli vahetavad keharaskust ühelt jalalt teisele. Lauri hääletoon on rahulik, aga see-est ilmekas. Rääkides on tema tempo rahulikumpoolne ning eristavat rütmi ei ilmne. Mõnel korral räägib ta opositsiooniliikmele vahele, kuid üldiselt järgib ajapiirangut ja teisi viisakusnorme.

Kollaaž 6. Maris Lauri kasutab debati ajal rohkelt kulmuliigutusi. (Allikas: “Esimene stuudio” / ETV, 2024).

5. Järeldused ja diskussioon

Analüüsid poliitikute riietust, prokseemikat, kineesikat, parakeelt ja eneseesitlust laiemalt, on võimalik teha mitmeid olulisi järeldusi, mis kinnitavad ja täiendavad olemasolevaid teoreetilisi lähtekohti. Selleks toon veel kord välja käesoleva töö uurimisküsimused:

1. Milliseid mitteverbaalseid väljendusvahendeid poliitikud kasutavad?
2. Kuidas kasutavad poliitikud prokseemikat, kineesikat, parakeelt ja välimust enda kohalolu kehtestamiseks teledebattidel?

5.1. Järeldused

Välimus

Valimisse kuulunud debattides paistis silma poolformaalse riietusstiili ülekaal. Teooria kohaselt (Dean, 2023; Post, 2019) on see kuldne kesktee formaalse ja vaba aja riietuse vahel, sobides hästi avalikeks esinemisteks, sealhulgas teledebatiks. Meeste puhul väljendus poolformaalne stiil peamiselt tumedates ülikondades ja lipsudes, naistel aga pikemates kleitides või pükskostüümides. Poolformaalse riietuse eelistus peegeldab poliitikute püüdlust mõjuda professionaalselt ja veenvalt, nagu märgib etiketikoolitaja Elina Kolbakov (Saue, 2018), kelle sõnul aitab sobiv riietus suunata tähelepanu poliitiku sõnumile.

Tulemused toovad esile selge soolise markeerituse riietuses. Mehed jäid truuks ülikonnale, mida Financial Times (2024) peab professionaalsuse sümboliks. Naiste seljas võis näha pea alati kleite, mis võib olla seotud ühiskondlike ootuste täitmisega. Üksikud pükskostüümid naiste seljas võivad viidata traditsiooniliste normide murdmisele ja soovile tuua esile võrdsemat positsiooni. Selline sooline eristumine kinnitab Browni ja Asheri (2006) teooriat, et riietus võib edastada sotsiaalselt tähenduslikke sõnumeid, sealhulgas soorolle.

Elina Kolbakovi sõnul aitavad neutraalsed toonid, näiteks tumehall ja tumesinine televaatajal sõnumile keskenduda ning hoida välimusega seonduva tagaplaanil (Saue, 2018). Seega pole üllatav, et just need toonid poliitikute riietuses enim esindatud olid. Tumesinine sümboliseerib

teadmist, jõudu ja tõsidust, tumehall aga neutraalsust ja professionaalsust (Super Color, 2020). Huvitaval kombel kordus poliitikute riietustes ploomililla värv. Kui EKRE liikme seljas oli lilla värv isiklik eelistus, siis Eesti 200 liikme puhul oli tõenäoliselt tegu poliitilise värviga, arvestades, et värvid võivad väljendada ideoloogilisi seisukohti (Brown ja Asher, 2006; Yale, 2018). Tumedam lilla toon, mida Eiseman soovib võimu ja veenvuse rõhutamiseks (Clinton, 2015), võis olla Eesti 200 poliitiku seljas teadlik valik.

Sinise ja punase ehk primaarsete värvide kasutamine kinnitavad Yale'i (2018) teooriat, et erakonna tunnusvärvide kandmine, näiteks Isamaa-sinine lips Isamaad esindava poliitiku kaelas on lihtsasti märgatav viis väljendada poliitilist hoiakut. Punane ehk SDE tunnusvärv oli samuti debattides esindatud, ent mitte sotsiaaldemokraatide endi poolt.

Kui meespoliitikute riietuses paistsid silma mustrid eelkõige lipsul, äratas naispoliitikute rõivaste juures tähelepanu kleidimuster. Populaarseks osutunud ruuduline muster mõjus üheteaegu nii silmatorkavalt kui professionaalselt. Siiski tasub vältida tugevalt kontrastseid mustreid, sest neid kandes tekib teleekraanile *moiré*-efekt (Orzel, 2019). Kõlvarti vaevumärgatavalt ruuduline pintsak võis olla teadlik katse värelevat efekti ekraanil vältida. Julgemad mustrid, näiteks lilled Maris Lauri kleidil või koeramuster Kalev Stoicescu lipsul on kooskõlas Maysonave'i (1999) ideega, et välimus on aken kandja sisemaailma, võimaldades poliitikul isikupära esile tuua.

Võttes arvesse poliitikute stilistilisi valikuid, võib eeldada, et nad on teadlikud televisiooni eripäradest. Kuigi poliitikud kandsid sageli nii musta kui valget, olid neutraalsed tumedad toonid neist veel populaarsemad. Olles teadlik *moiré*-efektist, tasub vältida tugevamalt kontrastseid mustreid (Orzel, 2019).

Võib öelda, et valimisse kuulunud poliitikud kasutavad "Esimese stuudio" debattidel oma riietust, et väljendada professionaalsust ja erakondlikku kuuluvust ning järgida soolisi norme. Erinevad värvid ja mustrid võivad olla strateegilised valikud eneseesitluseks.

Prokseemika

"Esimeses stuudios" on prokseemikal oluline, ent sageli varjatud roll. Antropoloog E.T. Halli (1990) teooria kohaselt on ruumiline orientatsioon ja distants suhtlemisel märgilise tähendusega, väljendades seeläbi nii staatust kui ka suhteid. Teledebattides, kus füüsiline ruum

on suuresti saatetegijate poolt paika pandud, ilmnevad olulisemad prokseemilised nüansid paigutuse, ruumikasutuse ja kehtestuse kaudu ruumis.

Üks silmapaistvamaid prokseemilisi asjaolusid on poliitikute alati sama paigutus studios – opositsioon vasakus ja koalitsioon paremas studio pooles. Kuigi sellised seisukohad on määranud produtsent, on need märgilise tähendusega. Pietsukhi (2021) uurimus Suurbritannia parlamendidebattide kohta toob välja, kuidas võib ruumiline orientatsioon peegeldada debatis hierarhilisi rolle ja staatust. "Esimese studio" puhul kinnitab see opositsiooni ja valitsuse eraldiseisvat positsiooni poliitilisel maastikul, näidates erakondadevahelisi erinevusi ja potentsiaalset vastandumist. Selline paigutus loob visuaalse narratiivi "meie" versus "nemad" ja võib debati tulisemaks muuta.

Ootamatul kombel võis olla saatejuhtidele lähemal seisval poliitikul eelis sõna saamisel. Ühes valimisse kuulunud debatis anti esmalt sõna saatejuhtidele lähemal seisnud poliitikule, millest nähtub, kuidas füüsiline lähedus võib mõjutada kommunikatsiooni dünaamikat. Kuigi ühe juhtumi põhjal ei saa teha põhjanevaid järeldusi, viitab see siiski Halli (1990) teooriale, et intiimsemat ruumi (siin töös lähedust autoriteedile, kelleks on saatejuht) seostatakse sageli suurema tähelepanu ja potentsiaalse mõjuga. Saatejuhtidele lähemal seismine ja sõna küsimine võib alateadlikult jätta mulje nende suuremast vajadusest vestlusesse sekkuda.

Domineeriv olek avaldub sageli just mitteverbaalses käitumises ruumis. Poliitikud, kes võtavad omavoliliselt sõna, katkestavad teisi osalejaid ja eiravad saatejuhtide suuniseid, demonstreerivad kontrolli ja domineerimist ruumi üle, isegi kui nende ruum on füüsiliselt paika pandud. Nende käitumine rikub sotsiaalse ruumi reegleid (Hall, 1990), näidates soovimatust alluda debati formaalsele struktuurile.

Pidevat suuna muutmist ja studiosviibijatega silmside loomist võib pidada Riina Sikkuti näitel eriti kõnekaks. Aktiivne ruumikasutus vihjab strateegilisele soovile kaasata kogu studio – nii teised poliitikud kui ka saatejuhid – oma sõnumile keskenduma. Erinevalt neist, kes suunasid oma jutu peamiselt oponendile või saatejuhtidele, püüdis Sikkut luua kontakti rohkematega, mis võib viidata püüdele paista kaasavam ja mõjukam. See haakub väitega, et ruumi kasutamine võib olla vahend staatuse ja suhete määratlemisel (Pietsukh, 2021).

Pilgu langetamine või kaugusesse vaatamine võib jätta mulje, et poliitik ei tunne kaasosaleja jutupunktide vastu huvi või soovib distantseeruda käimasolevast diskussioonist. Pilgu suunamine kõnelevale poliitikule näitab aga valmisolekut dialoogiks või vaidlusteks. Koalitsiooni- või opositsioonipartneritega harvem pilgu vahetamine võib peegeldada juba

olemasolevat ühist narratiivi, mis ei vaja pidevat visuaalset kinnitust, kuid samas peab neile otsa vaatamiseks end ka rohkem pöörama. Sikkuti erandlik käitumine – korraga terve stuudioga suhtlemine – rõhutas tema soovi luua laiemat ühendust. Kaameraga teadliku suhtluse puudumine viitab, et poliitikute strateegia on suunata jutupunktid eeskätt studios viibijatele ning mitte mõelda debati hetkel niivõrd televaatajatele. Kõlvarti juhuslikud pilgud kaamerasse võisid olla harvad katsetused teleauditooriumiga ühenduse loomiseks.

Lõpetuseks väärivad märkimist debati atribuudid. Levinumateks debati aksessuaarideks kujunesid paberilehed ja pastakad, millel tihti ilutses esindatava erakonna logo. Debati ajal paistsid märksõnade üles kirjutamisega silma peamiselt Urmas Reinsalu ja Martin Helme, kelle kiire kirjutamine kõnevoorude vahel jättis mulje aktiivsest osavõtust ning näitas nende tööstiili. Kui Helme žestikuleeris pastakaga lisaks sellega kirjutamisele, sai pastakast osa tema füüsiliselt kohalolust ruumis. Jooniste ja tabelite kasutamine on katse visuaalselt ruumi enda kasuks tööle panna, ehkki see võib tekitada erinevaid reaktsioone. Naispoliitikute karbid andsid rohkem mõistatusruumi kui vastuseid, aga needki on osa nende isiklikust ruumist kõnepuldil.

Poliitilistes debattides mängib proksemika, eriti osalejate paigutus ja poliitikute aktiivne ruumikasutus olulist rolli staatuse väljendamisel ja sõnasaamisel. Domineeriv käitumine studios peegeldab vajadust enesekehtestamise järele.

Kineesika

Kõigil valimisse kuulunud poliitikutel oli sirge kehahoiak, mis on kooskõlas publiku ootustega poliitikule. Avatud ja ettepoole suunatud kehahoiak, eriti vestluspartneri poole kallutamine, võib mitteverbaalselt edastada empaatiat ja huvi tema vastu (Felt ja Packer, 2023). Mõningane kaldumine kõnepuldi poole oli märgatav vaid teadlikult jälgides, mis viitab pigem vajadusele märkmetele pilku heita kui kehahoiaku pikemaajalisele muutusele. Äramärkimist väärib naiste tendents niheleda seistes vähem kui mehed, kes sageli vahetasid keharaskust ühelt jalalt teisele. Sooline erinevus võib tähendada erinevaid esinemisstiile või mugavustasemeid, kuid luua alateadlikult vaatajale naistest stabiilsema ja kontrollituma mulje.

Illustreerivad žestid kujunesid saadetes kõige levinumaks žestitüübiks, mida kasutatakse verbaalse sõnumi ilmestamiseks (Felt ja Packer, 2023). Kahe lahtise käe rahulikus tempos vibutamine ilma konkreetse sümboolse tähenduseta oli sage nähtus, eriti Urmas Reinsalu puhul, kelle korduvad žestid viitavad väljakujunenud esinemisstiilile. Debati kulmineerudes

muutusid žestid sageli suurejoonelisemaks ja äkilisemaks, eriti mittendõustumise korral, mis viitab emotsionaalsele erutusele ja veenvusele.

Reinsalu täpikesed õhus, Helme osutamine tulpadele ja Stoicescu viited vahemaale on konkreetset näited, kuidas mitteverbaalsed žestid aitavad abstraktset infot visuaalsemaks muuta. Stoicescu viibe eelkõneleja suunas ("nii nagu X ütles") on illustratiivne žest, mis seob tema sõnavõtu eelneva poliitiku jutupunktidega. Eraldi väärib märkimist nimetissõrme kasutamine: see ei olnud pelgalt vahend saatejuhtidelt sõna saamiseks, vaid ka oponenti noomimiseks või argumentide rõhutamiseks. Sõrme viibutus annab olulisele mõttele selge ja mõjusa visuaalse rõhu. Sümboliseid žeste ilmnes saadetes illustreerivatest oluliselt vähem. Reinsalu vabandav viibe ja Kõlvarti tõrjuv käeliigutus on näited kokkulepitud tähendusega žestidest, mis edastavad selgeid mitteverbaalseid sõnumeid, mida on võimalik mõista ilma sõnadeta.

Naeratused debati alguses sümboliseerisid tõenäoliselt siirust ja viisakust, ent muige ilmumine näole debati tulisemaks muutudes võis olla nii siiras heakskiit kui ka ironia. Naer teatud ootamatutes olukordades, näiteks kui keegi esitles enda tehtud joonist näitab ühist reaktsiooni. Tagasihoidlike poliitikute omaette muigamine võib viidata sisemisele reaktsioonile, mille silmapaistvam väljendamine läheks vastuollu tema klassikalise eneseesitlusega. Mõne poliitiku, näiteks Helme, Stoicescu ja Lauri kulmuliigutused olid märgatavamad, väljendades emotsioone nagu üllatus ja skeptitsism aga ka illustreerides rõhutatud sõnu. Stoicescu kulmude kergitamine ja lakke vaatamine oponenti emotsionaalsema sõnavõtu järel on huvitav näide mitteverbaalsest reaktsioonist.

Poliitikute pilgud vaheldusid peamiselt saatejuhtide ja oponentide vahel, mis on debati kontekstis ootuspärane. Tulise dialoogi ajal püsib pilk keskendunult oponentil. Harv ja erandlik tendents suhelda korraga terve stuudioga toob esile selliselt suhtleva poliitiku kaasava ja avatud stiili. Maha või kaugusesse vaatamine võib peegeldada mõtete koondamist või vihjata huvi hajumisele. Teadliku kaamerakontakti puudumine enamiku puhul näitab, et nende kehakeel ja kineesika on suunatud eelkõige studios viibivatele inimestele.

Analüüsidest ilmnes huvitav näide adapterkäitumisest – Stoicescu hõõrus mitmes saates teiste kõnevoorude ajal intensiivselt ja järjepidevalt lauda. Tegu võib olla parasiitliigutusega, mis viitab närvilisusele, ebamugavusele või lihtsalt harjumusele. Adaptereid kasutatakse sageli ebamugavustunde või kontrolli puudumise korral (Hans ja Hans, 2015).

Poliitikud kasutavad debattidel mitmekülgseid kineetilisi vahendeid – kehahoiakut, žeste, näoilmeid ja pilku – et rõhutada oma verbaalseid sõnumeid, väljendada emotsioone ja luua kontakti publikuga.

Parakeel ja eneseesitlus

Kõik poliitikud alustasid debatti neutraalse intonatsiooni ja mõõduka tempoga, mis võib viidata soovile luua rahulik ja arutlemist soosiv õhkkond, kuid arutlemise käigus hakati kasutama kiiremat tempot ja rõhutavamalt intonatsiooni. Tempo kiirenemine oli eriti märgatav pikemate vastuste puhul, kus ajapiirangud muutusid rõhuvamaks. See näitab, kuidas situatsiooniline surve võib mõjutada hääle omadusi. Debati elavnedes muutus ka intonatsioon emotsionaalsemaks ja veenvamaks.

Poliitik peaks hoidma eetose kujundamisel viisakat joont (Fridkin ja Kenney, 2011; Mölders jt., 2017 kaudu). Kõlvarti ühtlane ja rahulik parakeel aitab luua temast stabiilse ja usaldusväärse mulje. Debattide käigus ilmnis mitu erinevat viisi oluliste sõnade rõhutamiseks. Riina Sikkut kasutas selleks pause, eraldades rõhutatavad sõnad ülejäänud tekstist. Urmas Reinsalu juhtis tähelepanu olulistele sõnadele neid valjemalt öeldes, samas kui Kalev Stoicescu hoopis kõrgendas hääletooni. Erinevad rõhutamise strateegiad näitavad individuaalseid esinemisstiile ja viise, kuidas poliitikud püüavad oma sõnumit mõjusamaks muuta.

Märgatav kontrast debati esimese poole ja lõpu vahel ilmnis Riina Sikkuti ja Urmas Reinsalu puhul, kus tagasihoidlikust olekust sai aktiivsem ja jõulisem olek ning esitusviis muutus teravamaks ja rõhutatumaks. See muutus ei väljendunud mitte ainult kineesikas, vaid ka parakeeles, kuna hääle intensiivsus ja emotsionaalne laetus tõusid. Mihhail Kõlvarti lausetes ilmnis tuntav rütm, eriti korduvate lauseosade puhul. See on näide sellest, kuidas parakeele individuaalsed omadused võivad kujuneda poliitiku isikupäraseks tunnusjooneks ja aidata tal luua oma unikaalset esinemisstiili.

Eetose ehk teisisõnu autoriteedi ja usaldusväärse loomine ja tugevdamine (Kennedy, 1991; Murphy jt., 2013 kaudu) on pidev protsess, milles on mitteverbaalsel kommunikatsioonil keskne roll. Poliitikute eneseesitlus, mis ei ilmne pelgalt sõnades, vaid ka kehakeeles, hääles ja välimuse kaudu, kujundab oluliselt valijate arusaamu nende kompetentsusest.

Viisakusreeglitest kinnipidamine, näiteks ajapiirangu järgimine ja sõna küsimine aitab luua positiivset eetost. Valimisse kuulunud poliitikutest kujundas selliselt enda eetost Mihhail

Kõlvart, kelle mitteverbaalne kommunikatsioon jäi olenemata debati hetkest rahulikuks. Seevastu võib ajapiirangute ületamine ja oponentide katkestamine poliitiku eetost õõnestada, jättes poliitikut lugupidamatu ja kontrollimatusest (Boussalis, Coan jt., 2021). Siiski pole eneseesitlus mustvalge. Nagu nähtus Boussalise, Coani jt 2021. aasta teadustööst, võib kehtestav olek luua meespoliitikust tugeva ja domineeriva kuvandi, kui poliitik sellega strateegiliselt ümber käib (Boussalis, Coan jt., 2021). Seega on omavolilised sõnavõttud ja teised domineerivale olekule viitavad teod kui kahe teraga mõök – poliitikul on võimalik näida tugev ja enesekindel, ent liiale minnes on oht jätta vaatajatele ründav ning ebasümpaatne mulje.

Valimisse kuulunud poliitikutest väljendas kineetiliselt enim emotsioone EKREt esindav Martin Helme, kelle näoilme võis olla ühe debati jooksul nii morn, naerusuine kui ka üllatunud. Emotsioonide siiras väljendamine võib tuua poliitiku emotsionaalselt televaatajale lähemale, ent ebasiiras või liialt sagedane emotsionaalsus kipub tekitama vaatajates negatiivseid hinnanguid (Boussalis, Coan jt., 2021). Muuhulgas ilmnes Boussali ja Coani uuringus huvitav asjaolu: valijad kiitsid heaks naispoliitikute positiivsed emotsioonid, kuid emotsioone välja näidanud mehi kritiseeriti nende eest.

Lisaks eneseesitlusele enda kõnevoorude ajal panevad vaatajad tähele ka seda, kuidas väljendab poliitik end mitteverbaalselt teisi debatis osalejaid kuulates. Valimisse kuulunud poliitikutest näitasid üles aktiivset kuulamist Kalev Stoicescu ja Martin Helme, vaadates kõnelejale otsa, kergitades tema juttu kuulates kulmu või suunates suunurgad allapoole. Ka Felt ja Packer on enda uurimuses välja toonud, et poliitikute näoilmetes väljenduvad emotsioonid, näiteks siirus ja empaatia loovad poliitiku ja vaataja vahele emotsionaalse sideme (Felt ja Packer, 2023). Riina Sikkut ja Urmas Reinsalu, kelle mitteverbaalne käitumine muutus debati süvenedes järk-järgult ilmekamaks, võivad näida televaatajale pühendununa ning seeläbi samuti enda eetost tugevdada.

Poliitikud kasutavad oma eetose kujundamiseks "Esimese stuudio" debattidel eriilmelisi eneseesitluse strateegiaid. Ajapiirangu järgimine, teadlik emotsioonide väljendamine ja aktiivne kuulamine aitavad luua positiivset muljet, vahele segamine ning saatejuhtide suuniste eiramine võivad seda kahjustada. Poliitikute para- ja kehakeel on olulised vahendid sõnumi edastamisel ja valijatega emotsionaalse sideme loomisel, mille tagajärjel kujuneb poliitikute usaldusväärsus ja autoriteet.

5.2. Kodeerimise refleksioon

Koodipuu najal saateid kodeerides esines nii kergemaid kui keerukamaid hetki. Üsna ladusalt said täidetud prokseeemika kategooria lahtrid – ruumikasutust oleks keeruline mitmeti mõista või tõlgendada. Seevastu oli mõnevõrra keerulisem panna kirja parakeelega seonduvaid tähelepanekuid. Vahest oleks see olnud lihtsam, kui oleksin eelnevalt paika pannud kindlad skaalad/parameetrid, mille alusel parakeele koode hinnata. Näiteks tempo – see, mis võib ühes debatis tunduda rahulik tempo, võib teises, rohkelt aeglases tempos rääkivaid poliitikuid sisaldavas debatis näida hoopis kiire tempona. Mis puudutab välimuse kategooriat, oli sealgi nuputamist keskmisest vähem, ent siiski tuli ette mõttekohti. Näiteks kui Isamaa erakonna esindaja kandis enam-vähem erakonna toonis lipsu – kas tegemist oli poliitilise värvivalikuga või juhusliku sinise lipsuga tema garderoobist? Kui pole just poliitikut üle küsinud, siis kindlalt väita ei saagi.

Kodeerimise eel pelgasin, et mõned kõnekad mitteverbaalse kommunikatsiooni elemendid võivad kaadrist välja jääda, kuna sel hetkel on sõna mõnel teisel poliitikul. Õnneks paistis olevat “Esimese stuudio” režissöör sellele mõelnud – isegi, kui parasjagu kõneles mõni teine poliitik, oli hägusena kaadris ka poliitik, kes tegi teise poliitiku kõnevooru ajal mõne silmapaistva käeliigutuse. Kuigi ei saa jätkuvalt olla kindel, et iga kõnekas detail kaadrisse jäi ja saatesse pääses (verbaalse vahelesegamise korral näiteks alati vahelesegajat ei näidatud), oli selliseid momente õnneks üksjagu.

Kuigi koodid said küllaltki selgesõnalised, on uurijana alati oht iseendalegi märkamatu hakata tulemustesse hinnangut sisse põimima. Eriti, kui tegemist on niivõrd plahvatusohtliku teemaga kui seda on poliitika. Tundsin, et neutraalsus tuli ajaga: kui kodeerimise algusjärgus võisin teha remargi “poliitik mossitab”, sai sellest mõne saate järel “poliitiku suunurgad on allpool ja kulm kortsus”. See sundis mind varasemate saadete juurde tagasi minema, et märkmeid täpsustada, seega õppisin kodeerimise jooksul kirjeldama ja jätma hinnangud tagaplaanile.

Kineesika kategooriast osutus oodatust keerukamaks kulmuliigutuste märkamine ja ka naeratuste tõlgendamine. Kui poliitikul juhtub olema näiteks kaarjas kulmukuju, on äärmiselt raske öelda, millal ta kulmu kergitab ja millal kulme tavaasendis hoiab. Sama kehtib suurte

silmade kohta: mõne poliitiku puhul tekib küsimus, kas tal ongi suured silmad või ta hoiab neid pidevalt pärani lahti. Naeratused ilmuvad poliitikute nägudele üldjuhul debati teises pooles, kui debatt on muutunud juba tuliseks. Kui kõige klassikalisemas tähenduses võiks naeratust tõlgendada kui hääletut heakskiitu või poolehoidu, on "Esimese stuudio" konteksti arvestades muige tõlgendamine pisut keerulisem. Võib ette tulla, et muie tekib näole hoopis oponendiga mittenõustumisel või mõne negatiivse emotsiooni väljendamisel.

Koodidest kõige hinnagulisemaks osutus afektiivsuse ja modaalsuse kood: teisisõnu poliitikuid vallanud tundmused, emotsioonide vaheldumine ja väljendusrikkus, meeleolu ja hoiaku väljendus. See kategooria eeldab uurijalt alati mingisuguse otsuse langetamist ning neutraalsetest kirjeldustest pelgalt ei piisa. Püüdsin jääda sealgi nii neutraalseks, kui kood seda võimaldab.

5.3. Diskussioon

"Esimese stuudio" on enam kui aruteluplatvorm; see on lava, kus poliitikud kujundavad mitteverbaalsete valikutega oma eneseesitlust, millel on pikaajaline mõju nende mainele. Eesmärk on paista konkurentide kõrval välja ning võita publiku usaldus, kuid selleks ei piisa vaid veenvatest kõnepunktidest. Sellest peatükist saab lugeja praktilised soovitusel, kuidas mitteverbaalsete valikutega enda sõnumiedastust toetada ning milliseid võtteid võimalusel vältida.

Esmamulje tekib vaid mõne hetkega, mistõttu on välimus selle loomisel kriitilise tähtsusega. Etiketikoolitaja Elina Kolbakovi sõnul jääb olusid arvestades sobivat riietust kandes välimus tagaplaanile ning on võimalik keskenduda tema sõnadele (Saue, 2018). Ametlikel juhtudel tasub seega vältida erksaid ja liialt väljakutsuvaid riideid, sest need tõmbavad liigset tähelepanu kandjale. Poliitikutel tasub mõelda hoolega, millist kuvandit nad endast luua soovivad – kas tuua esile enda professionaalsust, kandes ülikonda ja viigipükse, või näidata end ühena rahvast, tõmmates selga *business casual* stiilis vabaajarõivad. Noorematel poliitikutel on võimalik norme murda, ent sellisel juhul tuleb tasakaalustada julgemaid valikuid ametlikega, et säiliks tõsiseltvõetavus ja usaldusväärsus.

“Esimeses stuudios” on otsustanud poliitikud poolformaalse stiili ja neutraalsemate toonide kasuks, mille vahelt leiab käputäie isikupärasemaid valikuid. Pantone'i värviinstituudi tegevdirektor Leatrice Eiseman on soovitanud kanda enda kõnepunktide võimendamiseks nii tumesinist, -rohelist, -pruuni kui ka -lillat (Clinton, 2015). Tumedad toonid on turvaline valik ka “Esimeses stuudios”, kus need leidsid meeste puhul laialdaselt kasutust.

Soovi korral võib teha oma parteile austusavalduse, kandes erakonnale omaseid värvitoone. Meestel on võimalik väljendada enda isikupära ja erakondlikku kuuluvust lipsu ja debati atribuutidega, naised seevastu saavad integreerida poliitilisi värve igasse riideesemesse. Oluline on olla kursis ka tehnilise poolega: kõrge kontrastiga mustrid, näiteks ruudumuster võivad hakata teleekraanil virvendama, mis tõmbab tähelepanu riideesemele ja hajutab fookuse sõnumilt. Seetõttu on mustrite kasuks otsustades mõistlik eelistada mahedamaid toone ja madalat kontrasti. Samuti tasub hoiduda musta värvi kandmisest, mis võib mõjuda teleekraanil liialt rangena.

Ruumikasutus on poliitilistes debattides kõnekas enesekehtestamise vahend. Kuigi kõnepuldid määrab poliitikutele saatetiim, saab poliitik teadlikult tegutsedes talle antud ruumi maksimaalselt enda kasuks tööle panna. Sirge ja avatud kehahoiakuga poliitikud, kes kasutavad aktiivselt neile antud ruumi mõjuvad domineerivalt ja autoriteetselt. Prokseemika teadlik kasutamine poliitilises debatis kujundab võimudünaamikat ja publiku usaldust. Ehkki prokseemiliselt pole kogu võim poliitiku endi kätes, saab ta luua tähelepanuväärse kuvandi end ruumis kehtestades.

Illustraatorite ja sümbolite kasutamine aitab hoida televaataja tähelepanu jutupunktidel, ent võimalusel tuleks vältida adaptoreid, mis võivad jätta poliitikust ebakindla või närvilise mulje. Klassikalistes sotsiaalsetes olukordades kasutatakse adaptoreid ebamugavustundest, ärevusest või üldisest kontrolli puudumise tundest ümbritseva keskkonna üle (Hans ja Hans, 2015). Kui on vaja mõjuda enesekindlalt, tasub olla teadlik enda adaptoritest ja püüda teadlikult nende kasutamist minimeerida. Illustraatorid on levinuim žestitüüp, mida kasutatakse verbaalse sõnumi ilmestamiseks (Felt ja Packer, 2023). Mõne eseme kirjeldamisel võib näiteks viidata kätega selle kujule või suurusele - nii saab kuulajale anda ka sõnumit toetava visuaalse rõhutuse. Oskuslikult kõnega kombineeritud žestid aidata kaasa laiemale sõnumi mõistmisele, kuid mõtlematud või liialt ülesköetud žestid võivad sõnumi tagaplaanile jätta ning valijaid võõrandada. Seetõttu peavad poliitikud debattidel kehakeelt kasutades arvestama sõnumiga, mida nad enda kineesikaga edasi annavad.

Enesekindlust lisab enda kõnevooru ajal paljude studiosviibijatega silmkontakti loomine, sümpaatsust aga teiste kõnevoorude ajal kõnelejale otsa vaatamine ja nõustumise korral kaasa noogutamine või naeratamine. Soovides näida ennastkehtestavana, tuleb tajuda piiri, mil enesekindlusest saab liigne agressiivsus – ajapiirangu ignoreerimine ning teistest debati osalistest üle rääkimine kahjustavad eetost. Debati reegleid ja teiste osalejate piire austades on võimalik näidata end ja oma sõnumit parimast küljest.

Märksa keerulisem on jälgida pidevalt debatikeskonnas näoilmet, kuid see võiks olla neutraalne ja aeg-ajalt julgustavalt naerusuine. Liigne rõõmsameelsus võib vähendada usaldusväarsust, ent ka negatiivsete grimassidega teiste kõnepunktidele reageerimine võib mainele karuteene teha. Usaldusväarsust võivad juurde anda aga näiteks debati atribuudid, näiteks pastakas ja paber, mida märkmete tegemiseks kasutades võib tekkida kuvand kui hoolsast ja tähelepanelikust poliitikust.

Nii intonatsioon, hääletoon, rütm ja tempo võivad mõjutada, kuidas vaatajad poliitiku räägitut tajuvad (Dash, 2022). Vastupidiselt ühtlasele ja monotoonsele parakeelele aitab mõni oskuslik paus või hoolikalt valitud rütm hoida tähelepanu poliitiku sõnumil. Kõnes rütmi kasutamine võib televaatajat lühiajaliselt kaasata ja sõnumit soodustada, ent pidevalt sama rütmi korral muutub see monotoonseks. Intonatsioon on suurepärase tööriist, et rõhutada oma sõnumi olulisust, näida veenvana ja luua publikuga emotsionaalne side. Näiteks võib rõhutada kõnekamaid kohti oma tekstis, eraldades need ülejäänud tekstist pausidega. Võimalusel tasub hoiduda liigsest emotsionaalsusest ja hüplevast hääletoonist, mis võivad jätta ettearvamatu ja kontrollimatu mulje. Neutraalne, ent ilmekas hääletoon suurendab tõenäosust, et loodav kuvand saab olema positiivne.

Enda parimast küljest näitamine ja positiivselt mõjus esinemine on peen tasakaalukunst – tuleb olla silmapaistev, ent vältida liigset domineerimist. Kombineerides isiklikku tunnetust eelmainitud näpunäidetega saab luua valijatega usalduslikuma sideme ning hoida tähelepanu kõige olulisemal ehk enda sõnumil. Maine kujunemine on pikaajalisem protsess, seega tuleb suhtlusstrateegia välja valides sellele avalikel esinemistel läbivalt kindlaks jääda.

Kokkuvõte

Bakalaureusetöö “Mitteverbaalne kommunikatsioon kui poliitikute tööriist “Esimese stuudio” debattide näitel” eesmärk oli anda ülevaade mitteverbaalse kommunikatsiooni võtetest, mida poliitikud kasutavad enda kohalolu kehtestamisel “Esimese stuudio” debattides. Lugejale annab töö juhised, kuidas toetada sõnumiedastust mitteverbaalse kommunikatsiooni ja stilistiliste valikute abil.

Töös on kasutatud kvalitatiivset sisuanalüüsi, mis võimaldab kodeerida selgelt ja tõhusalt mitteverbaalse kommunikatsiooni modaalsusi. Poliitikute mitteverbaalse suhtluse jälgimisel oli abiks tabel, milles on igal debatis osaleval poliitikul oma tulp. Tabelisse said kirja pandud olulisemad märkamised ja täiendavad tähelepanekud.

Käesolevas bakalaureusetöös on kasutatud mittetõenäosuslikku sihipärast valimit. Valimisse kuulusid kuus poliitikut, kes on osalenud “Esimese stuudio” debatil ajavahemikus september 2024 kuni veebruar 2025 vähemalt kahel korral. Valituks osutus üks poliitik igast saates esindatud erakonnast: Maris Lauri Reformierakonnast, Riina Sikkut Sotsiaaldemokraatlikust erakonnast, Kalev Stoicescu Eesti 200-st, Urmas Reinsalu Isamaast, Martin Helme Konservatiivsest Rahvaerakonnast ning Mihhail Kõlvart Keskerakonnast. Tulemused pärinevad kuuest debatisaatest, kus osales üks või mitu eelnevalt nimetatud poliitikut.

Valimisse kuulunud poliitikud kasutasid “Esimese stuudio” debattidel oma riietust, et väljendada professionaalsust ja erakondlikku kuuluvust ning järgida soolisi norme. Poliitikute rõivakomplektides domineerisid neutraalsed toonid, olenemata sellest, kas nende stiil oli poolametlik või veidi vabam. Umbes pooled valimisse kuulunud poliitikutest kasutasid debati atribuute. Debattidel joonistus pea alati välja sooline markeeritus: naised kandsid kleite, mehed ülikonda. Studios olid kohad poliitikutele määratud ja enamasti korduvad. Saatejuhtidele lähemal seisjail võis olla suurem tõenäosus sõna saada. Kuigi poliitiku intensiivsus võis saate alguse- ja lõpupoole erineda, joonistusid selgelt välja vähem ja rohkem aktiivsed osalised. Žestidest kasutati enim illustraatoreid, vähesel määral ka sümboleid ja adaptoreid. Kõik valimisse kuulunud poliitikud alustasid debatti neutraalse intonatsiooni ja mõõduka tempoga, ent arutlemise käigus hakati kasutama kiiremat tempot ja rõhutavamalt intonatsiooni. Debatil elavnes oli ajapiirangu ületamine ja teistele osalistele vahele rääkimine pigem reegel kui erand, ent leidis ka neid, kes austasid viisakusreegleid debati lõpuni.

Poliitilistes debattides mängib prokseeemika, eriti osalejate paigutus ja poliitikute aktiivne ruumikasutus olulist rolli staatuse väljendamisel ja sõnasaamisel. Poliitikud kasutavad debattidel mitmekülgseid kineetilisi vahendeid – kehahoiakut, žeste, näoilmeid ja pilku – et rõhutada oma verbaalseid sõnumeid, väljendada emotsioone ja luua kontakti publikuga. Eetose kujundamiseks kasutatakse "Esimese stuudio" debattidel eriilmelisi eneseesitluse strateegiaid. Ajapiirangu järgimine, teadlik emotsioonide väljendamine ja aktiivne kuulamine aitavad luua positiivset muljet, kuid vahele segamine ning saatejuhtide suuniste eiramine võivad seda kahjustada. Poliitikute para- ja kehakeel on olulised vahendid sõnumi edastamisel ja valijatega emotsionaalse sideme loomisel, mille tagajärjel kujuneb poliitikute usaldusväärsus ja autoriteet.

Summary

The aim of the bachelor's thesis "Mitteverbaalne kommunikatsioon kui poliitikute tööriist "Esimene stuudio" debattide näitel" was to provide an overview of the nonverbal communication techniques used by politicians to establish their presence in "Esimene stuudio" debates. The thesis offers readers guidance on how to support message delivery through nonverbal communication and fashion choices.

The study employed qualitative content analysis, which enables clear and effective coding of nonverbal communication modalities. A table was used to assist in observing politicians' nonverbal communication, with each participating politician assigned their own column. The table recorded the most significant observations and additional remarks.

This bachelor's thesis utilized a non-probability purposive sample. The sample consisted of six politicians who participated in "Esimene stuudio" debates at least twice between September 2024 and February 2025. One politician was selected from each party represented in the debates: Maris Lauri from Reformierakond, Riina Sikkut from Sotsiaaldemokraatlik erakond, Kalev Stoicescu from Eesti 200, Urmas Reinsalu from Isamaa, Martin Helme from Konservatiivne Rahvaerakond, and Mihhail Kõlvart from Keskerakond. The results are derived from six debate episodes in which one or more of the aforementioned politicians participated.

The politicians in the sample used their clothing in "Esimene stuudio" debates to express professionalism and party affiliation while adhering to gender norms. Neutral tones dominated the politicians' outfits, regardless of whether their style was semi-formal or slightly more casual. Approximately half of the sampled politicians used debate props. Gender markers were almost always evident in the debates: women wore dresses, while men wore suits. Seats in the studio are assigned to politicians and typically remain consistent. Those standing closer to the hosts may have a higher likelihood of being given the floor. Although a politician's intensity may vary between the beginning and end of the debate, more and less active participants were clearly distinguishable. Among gestures, illustrators were used most frequently, with symbols and adaptors used to a lesser extent. All sampled politicians began the debate with a neutral intonation and moderate pace, but as the discussion progressed, they adopted a faster pace and more emphatic intonation. As the debate became more lively, exceeding time limits and

interrupting other participants became more the rule than the exception, though some politicians adhered to etiquette rules until the end.

Proxemics, particularly the arrangement of participants and politicians' active use of space, plays a significant role in expressing status and securing speaking opportunities in political debates. Politicians use a variety of kinesic tools - posture, gestures, facial expressions, and eye contact - to emphasize their verbal messages, express emotions, and establish contact with the audience. To shape their ethos, politicians in "Esimene stuudio" debates employ diverse self-presentation strategies. Adhering to time limits, consciously expressing emotions, and active listening help create a positive impression, while interrupting others and disregarding the hosts' guidelines can undermine it. Politicians' para- and body language are essential tools for message delivery and creating an emotional connection with voters, ultimately shaping their credibility and authority.

Kasutatud allikad

Adu, A. (2024). 'I'm a longtime devotee': Rishi Sunak apologises for wearing Adidas Samba trainers. *The Guardian*. Kasutatud 20.12.2024
<https://www.theguardian.com/politics/2024/apr/10/im-a-longtime-devotee-rishi-sunak-apologises-for-wearing-adidas-samba-trainers>

Andersen, P. A. (1999). *Nonverbal Communication: Forms and Functions* (lk 36). California: Mayfield Pub.

Bauer, K. (2021). FOTOD | Kaja Kallas on aastate jooksul oma stiilile kindlaks jäänud. Milliseid rõivad eeldab aga peaministri amet? *Anne&Stiil*, 26. jaanuar. Kasutatud 03.01.2025
<https://annestiil.delfi.ee/artikkel/92354627/fotod-kaja-kallas-on-aastate-jooksul-oma-stiilile-kindlaks-jaanud-milliseid-roivad-eeldab-aga-peaministri-amet>

Boussalis, C., Coan, T. G., Holman, M. R. ja Mülle, S. (2021). Gender, Candidate Emotional Expression, and Voter Reactions During Televised Debates. *American Political Science Review*, 115(4) ,lk 1242-1257. DOI: <https://doi.org/10.1017/S0003055421000666>

Brower, T. (2023). What Is Business Casual Attire? 3 Ways To Dress For Success. *Forbes*, 2. mai. Kasutatud 29.12.2024 <https://www.forbes.com/sites/tracybrower/2023/05/01/what-is-business-casual-attire-3-ways-to-dress-for-success/>

Brown, K. ja Asher, R. E. (2006). *Encyclopedia of Language & Linguistics* (lk 495-501). Amsterdam: Elsevier.

Chaney, L. ja Lyden, J. (1999). Putting the “business” in business casual. *OfficePro*, 59(4), lk 15. <https://www.proquest.com/trade-journals/putting-business-casual/docview/209871540/se-2>

Clinton, L. M. (2014). And the Color Scientifically Proven to Make You Happier Is... *Glamour*, 18. oktoober. Kasutatud 01.01.2025 <https://www.glamour.com/story/what-color-makes-you-happy>

Clinton, L. M. (2015). Colors Proven to Make You Feel Happy, Stress-Free, Seductive, and More. *Glamour*, 27. jaanuar. Kasutatud 01.01.2025 <https://www.glamour.com/story/color-meaning-fashion-clothing>

Collins, S. (2020). Vice President-elect Kamala Harris sent a strong message with her all-white suit. *Vox*, 8. november. Kasutatud 04.01.2025 <https://www.vox.com/2020/11/7/21554695/vice-president-elect-kamala-harris-speech-white-suit>

Dash, B. B. (2022). Significance of Nonverbal Communication and Paralinguistic Features in Communication: A Critical Analysis. *International Journal for Innovative Research in Multidisciplinary Field*, 8(4), lk 172. [Significance-of-Nonverbal-Communication-and-Paralinguistic-Features-in-Communication-A-Critical-Analysis.pdf](#)

Dean, T. (2023). Semi-Formal Wedding Guest Attire 101. *The Knot*, 14. november. Kasutatud 28.12.2024 <https://www.theknot.com/content/what-to-wear-semi-formal>

Demopoulos, A. (2023). Menswear experts on Fetterman’s style: “More politicians should look like that”. *The Guardian*, 20. september. Kasutatud 30.12.2024 <https://www.theguardian.com/us-news/2023/sep/20/john-fetterman-hoodie-senate-dress-code>

Durrani, M ja Niinimäki, S. (2021). Colour matters: An exploratory study of the role of colour in clothing consumption choices. *Clothing Cultures*, 8(2), lk 219, 241. DOI: https://doi.org/10.1386/cc_00054_1

Financial Times. (2024). *Suits or sweater vests? How politicians choose their style*. Kasutatud 20.12.2024 <https://www.ft.com/content/6ec7b16c-3014-4f1b-9a55-8b3c5612c5e4>

Felt, M. ja Packer, C. (2023). *Interpersonal and small group communication*. Utah: Weber State University.

Friedman, V. (2024). Obama Wore a Tan Suit (and Spoke About World Crises). *The New York Times*, 28. august. Kasutatud 01.01.2025 <https://archive.nytimes.com/runway.blogs.nytimes.com/2014/08/28/obama-wore-a-tan-suit-and-spoke-about-world-crises/>

Guy, D. (2023). 9 Political Fashion Moments That Define 2023. *Politico*, 31. detsember. Kasutatud 29.12.2024 <https://www.politico.com/news/magazine/2023/12/31/2023s-best-political-fashion-moments-00133122>

Hall, E. T. ja Hall M. R. (1990). *Understanding Cultural Differences: Germans, French and Americans* (lk 23). Los Angeles: Intercultural Press.

Hall, E. T. (1990). *The hidden dimension* (lk 79, 122). New York: Knopf Doubleday Publishing Group.

Halleman, C. (2020). Meghan Markle Opens Up About Prince Harry's Feminism with Gloria Steinem. *Town and Country*, 26. august. Kasutatud 03.01.2025

<https://www.townandcountrymag.com/society/tradition/a33807343/meghan-markle-prince-harry-feminism-gloria-steinem-quote/>

Hans, A. ja Hans, E. (2015). Kinesics, Haptics and Proxemics: Aspects of Non -Verbal Communication. *IOSR Journal Of Humanities And Social Science*, 20(2), lk 47-52. <https://www.iosrjournals.org/iosr-jhss/papers/Vol20-issue2/Version-4/H020244752.pdf>

Hui, G., Aris, A., ja Rusli, R. D. (2023). Research on the Application of Color Psychology in Fashion Design. *Advances in Educational Technology and Psychology*, 7(18), lk 1-5. DOI: [10.23977/aetp.2023.071801](https://doi.org/10.23977/aetp.2023.071801)

Hyde, S. Y. (2024). The Vogue Guide to Formal Attire. *Vogue*, 27. märts. Kasutatud 26.12.2024 <https://www.vogue.com/article/the-vogue-guide-to-formal-attire>

Kaczmarek, B. L. J., ja Stencel, M. (2021). I believe what I see: Impact of attire and academic degree on evaluation of personality traits of a politician. *Current Issues in Personality Psychology*, 10(4), lk 311–320. DOI: [10.5114/cipp.2021.110851](https://doi.org/10.5114/cipp.2021.110851)

Kalmus, V., Masso, A. ja Linno, M. (2015). Kvalitatiivne sisanalüüs. *Sotsiaalsete analüüside meetodite ja metodoloogia õpibaas*. Kasutatud 04.01.2025 <https://samm.ut.ee/kvalitatiivne-sisuanalyys/>

Kelleher, E. (2024). The 12 Most Defining Fashion Moments in Political History. *InStyle*, 4. november. Kasutatud 01.01.2025 <https://www.instyle.com/historic-fashion-moments-in-politics-8737848>

Kõuts-Klemm, R. ja Korts, K. (2010). *Ülevaade meedia ja kommunikatsiooni teooriast*. Tartu Ülikool. <https://www.cs.tlu.ee/filcore/wp-content/uploads/2012/05/%C3%9Clevaade-meedia-ja-kommunikatsiooni-teooriast.-Loengumaterjal.pdf>

Lenz, K. ja Hettlage, R. (2022). *Goffman-Handbuch: Leben – Werk – Wirkung*. Stuttgart: J.B. Metzler.

Luke, T. (2015). Dos and Don'ts for Green Screen Outfits. *Arizona Small Business Association*, 5. jaanuar. Kasutatud 01.01.2025 <https://www.asba.com/blogpost/1189330/205835/Dos-and-Don-ts-for-Green-Screen-Outfits>

Maysonave, S. (1999). *Casual Power: How to Power Up Your Nonverbal Communication & Dress Down for Success*. Texas: Empowerment Enterprises.

McGraw, S. (2024). What to Wear For a Presentation or TV Appearance. *Corporette*, 5. märts. Kasutatud 04.01.2025 <https://corporette.com/dress-to-give-presentation-appear-tv/>

Mehrabian, A. (2008). Communication without words. C. D. Mortensen (toim), *Communication theory* (lk 53). London: Routledge.

Murphy, J. J., Katula, R. A. ja Hoppmann, M. (2013). *A Synoptic History of Classical Rhetoric (4th ed.)*. London: Routledge. <https://doi.org/10.4324/9780203114841>

Mölders, C., Van Quaquebeke, N. ja Paladino, M. P. (2017). Consequences of politicians' disrespectful communication depend on social judgment dimensions and voters' moral identity. *Political Psychology*, 38(1), lk 119–135. <http://www.jstor.org/stable/45094343>

Müürileht. (2020). *Eesti rahva müütilised riided ja aksessuaarid*. Kasutatud 01.01.2025
<https://www.muurileht.ee/eesti-rahva-muutilised-riided-ja-aksessuaarid/>

North, A. (2018). Democratic women will wear black to the State of the Union to show support for #MeToo. *Vox*, 30. jaanuar. Kasutatud 01.01.2025
<https://www.vox.com/2018/1/29/16944788/state-of-the-union-address-2018-democratic-women-me-too>

Ohio meediakooli veebilehekülg. (2022). *How to Dress for TV Broadcasting*. Kasutatud 28.12.2024
<https://beonair.com/blog/how-to-dress-for-tv-broadcasting/>

Oklahoma ülikooli veebilehekülg. (2015). *What not to wear on camera [PDF]*. Kasutatud 01.01.2025
<https://www.ou.edu/content/dam/coe/CTE/documents/What-to-Wear-on-CameraV.10.pdf>

Olesen, J. (2013). Beige Color Meaning: The Color Beige Symbolizes Simplicity and Comfort. *Color Meanings*. Kasutatud 01.01. 2025
<https://www.color-meanings.com/beige-color-meaning-the-color-beige/>

Orzel, C. (2019). The Physics That Explains Why You Shouldn't Wear Stripes On TV Could Lead To Better Superconductors. *Forbes*, 20. märts. Kasutatud 01.01.2025
<https://www.forbes.com/sites/chadorzel/2019/03/19/tunable-superconductors-and-the-physics-of-tv-clothes/>

Pennycook, A. (1985). Actions Speak Louder Than Words: Paralanguage, Communication, and Education. *TESOL Quarterly*, 19(2), lk 259. DOI: <https://doi.org/10.2307/3586829>

Pietsukh, O. (2021). Nonverbal communication means in the UK parliamentary debates. *Wisdom*, 17(1), lk 86. <https://wisdomperiodical.com/index.php/wisdom/article/view/461/283>

Post, E. (2019). Attire Guide: Dress Codes from Casual to White Tie. *Emily Post Etiquette*. Kasutatud 27.12.2024 <https://emilypost.com/advice/black-tie-dress-code>

Pärn, L. (2019). Etiketiõpetaja nõuanded, kuidas presidendi vastuvõtul riietuda, istuda ja astuda. *Postimees*, 18, veebruar. Kasutatud 26.12.2024 <https://naine.postimees.ee/4021901/etiketiopetaja-nouanded-kuidas-presidendi-vastuvotul-riietuda-istuda-ja-astuda>

Reuters. (2024). *Green blazer becomes the symbol of France's newest political star*. Kasutatud 01.01.2025 <https://www.reuters.com/world/europe/green-blazer-becomes-symbol-frances-newest-political-star-2024-07-12/>

Roberts. M. (2018). The psychology of colour: beige. *Psychologies*, 20. november. Kasutatud 01.01.2025 <https://www.psychologies.co.uk/the-psychology-of-colour-beige/>

Romanescu, L. S. C., ja Kaya, O. (2020). Repercussions of the symbolism of color on today's fashion. *Education, Research, Creation*, 6(1), lk 71-77. https://www.researchgate.net/publication/347937734_Repercussions_of_The_Symbolism_of_Color_on_Today's_Fashion

Romeh, R. M., Elhawary, D. M., Maghraby, T. M., Elhag, A. E. ja Hassabo, A. G. (2024). Psychology of the Color of Advertising in Marketing and Consumer Psychology. *Journal of Textiles, Coloration and Polymer Science*, 21(2), 427–434. DOI: 10.21608/jtpps.2024.259025.1272

Ruffner, Z. (2020). Congresswoman Alexandria Ocasio-Cortez's Beauty Secrets: On Self-Love, Fighting the Power, and Her Signature Red Lip. *Vogue*, 21. august. Kasutatud 03.01.2025 <https://www.vogue.com/article/alexandria-ocasio-cortez-beauty-secrets>

Saue, L. (2018). Etiketiõpetaja: kahju, et rõõm paavsti külaskäigu üle jääb riiete varju. *Postimees*, 7. oktoober. Kasutatud 28.12.2024 <https://naine.postimees.ee/6423195/etiketiopetaja-kahju-et-room-paavsti-kulaskaigu-ule-jaab-riiete-varju>

Shinn, A., Swigart, A., Gritters, A., ja Schmailzl, M. (2019). *Dress codes in the workplace: Effects on organizational culture*. Central College Writing Anthology. <https://central.edu/writing-anthology/2019/06/04/dress-codes-in-the-workplace-effects-on-organizational-culture/>

Super Color. (2020). *The Meaning of the Color Blue*. Kasutatud 01.01.2025 <https://www.supercolor.com/blog/the-meaning-of-the-color-blue/>

Toronto Missisauga ülikooli veebilehekülg. (2015). *Business formal, professional or business casual?* Kasutatud 28.12.2024 <https://web.archive.org/web/20150202061144/http://www.utm.utoronto.ca/careers/business-formal-professional-or-business-casual>

Valdosta riikliku ülikooli veebilehekülg (2022). *TV – What to Wear?* Kasutatud 28.12.2024 <https://www.valdosta.edu/umc/tv-what-to-wear.php>

Van Braam, H. (2024). White Color Psychology and Meaning. *Color Psychology*, 15. veebruar. Kasutatud 01.01.2025 <https://www.colorpsychology.org/white/>

Van Edwards, V. (2013). *The power of body language*. CreativeLive. <https://www.creativelive.com/class/power-body-language-vanessa-van-edwards>

Whalley, L. (2024). Wedding Dress Codes: A Guest's Guide to Every Attire Style. *The Knot*, 8. november. Kasutatud 28.12.2024 <https://www.theknot.com/content/wedding-guest-attire-cheat-sheet>

Williams, L. (2016). What to wear on TV: Our 10 top tips for women. *The Media Coach*, 7. november. Kasutatud 04.01.2025 <https://www.themediacoach.co.uk/what-to-wear-on-tv-our-10-top-tips-for-women/>

Wrench, J. S., Punyanunt-Carter, N. M. ja Thweatt, K. S. (2020). *Interpersonal Communication: A Mindful Approach to Relationships*. London: Milne Publishing.

Õhtuleht. (2009). *Etiketiõpetaja Maaja Kallast: tänapäeva deviisiks on vabadus ja tolerantsus!* Kasutatud 27.12.2024 <https://www.oh tuleht.ee/melu/356743/etiketiopetaja-maaja-kallast-tanapaeva-deviisiks-on-vabadus-ja-tolerantsus>

Õhtuleht. (2017). *TV3 VIDEO JA FOTOD | Züleyxa Izmailova viimse detailini ökopulm: isegi kleit oli roheline*. Kasutatud 01.01.2025 <https://www.oh tuleht.ee/melu/820982/tv3-video-ja-fotod-zuleyxa-izmailova-viimse-detailini-okopulm-isegi-kleit-oli-roheline>

Yale, K. (2018). Red White and Blue: How Color Defines Politics. *I+S Design*, 5. november. Kasutatud 04.01.2025 <https://www.iands.design/interior-design/design/article/10168820/red-white-and-blue-how-color-defines-politics>

Lisad

Lisa 1. Koodipuu debatis osalevate poliitikute mitteverbaalse kommunikatsiooni analüüsimiseks

A. VÄLIMUS		
A1. Riietumisstiil	1	Stiil (ametlik, vabam, neutraalne)
	2	Värvikasutus (domineerivad värvid, sõnumiga värvid)
	3	Riietuse eripärad (mustrid, soolisuse markeeri(ma)tus)
B. PROKSEEMIKA		
B1. Kehtestus ruumis	1	Ruumis kehtestamine (domineeriv olek, tagasihoidlik olek)
	1	Asetus teiste suhtes (keskel, ääres, eraldatud)
	2	Kaugus saatejuhtidest
B2. Positsioon	3	Kaugus teistest poliitikutest (sõbralikkust soosiv, vastanduv)
B3. Aksessuaarid	1	Debati aksessuaarid või atribuudid (märkmik ja kirjutusvahend, paberilehed, telefonispikker jms)
C. KINEESIKA		
C1. Hoiak ja suund	1	Hoiak (sirge, küürus, ettepoole kaldus)
	2	Suund (näoga publiku/saatejuhi/oponendi poole)
	3	Liikumine (puudub, edasi-tagasi, nihelev)
C2. Žestid	1	Käeliigutused (sh aksessuaaride kasutamine)
	2	Illustratiivsed žestid (otseselt räägitut toetavad või illustreerivad käeliigutused)
	3	Sümboolsed žestid/embleemid (pöial püsti)
C3. Näoilmed	1	Naeratus
	2	Kulmuliigutused
	3	Silmside / silmaliigutused
D. PARAKEEL JA ENESESITLUS		
D1. Parakeel	1	Intonatsioon
	2	Hääletoon
	3	Tempo ja rütm
D2. Eneseesitus	1	Eetose positiivne või negatiivne väljendamine (viisakus või selle puudumine, vahelerääkimine, üle aja rääkimine, saatejuhi ignoreerimine, teiste solvamine)
	2	Afektiivsus / modaalsus a)impulsiivsus (tundmused, emotsioonide vaheldumine, väljendusrikkus) b)enese kontroll: meeleolu (i.k. mood) kui negatiivse või positiivse hoiaku väljendus, nt terve debati morn või agressiivne
E. MUUD TÄHELEPANEKUD		

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina, Kathleen Loss ,
(*autori nimi*)

1. annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) minu loodud teose

„Mitteverbaalne kommunikatsioon kui poliitikute tööriist“ ,
“Esimese stuudio” debattide näitel“

(*lõputöö pealkiri*)

mille juhendaja(d) on Brit Laak ,
(*juhendaja nimi*)

reprodutseerimiseks eesmärgiga seda säilitada, sealhulgas lisada Tartu Ülikooli digitaalarhiivi kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni;

2. annan Tartu Ülikoolile loa teha punktis 1 nimetatud teos üldsusele kättesaadavaks Tartu Ülikooli veebikeskkonna, sealhulgas digitaalarhiivi kaudu Creative Commons'i litsentsiga CC BY NC ND 4.0, mis lubab autorile viidates teost reprodutseerida, levitada ja üldsusele suunata ning keelab luua tuletatud teost ja kasutada teost ärieesmärgil, kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni;
3. olen teadlik, et punktides 1 ja 2 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile;
4. kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei riku ma teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse õigusaktidest tulenevaid õigusi.

Kathleen Loss

23.05.2025